

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Kyberšikana a její prevence na 2. stupni základní školy

Autorka práce: Lucie Pekárová

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8.7.2022

Lucie Pekárová

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá kyberšikanou na 2. stupni základní školy a její prevencí. Vzhledem k autorčiným praktickým zkušenostem z dosavadní praxe je na problém kyberšikany nahlíženo z pohledu asistenta pedagoga, který nese spolu-zodpovědnost za odhalení takové formy rizikového chování. Práce má za úkol ozřejmit, jak moc je náročné odhalit kyberšikanu ve školních kolektivech, jaká jsou úskalí a slabá místa v prevenci. Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá šikanou, druhá kapitola je věnována problematice kyberšikany. Třetí kapitola obsahuje výzkumné šetření, kdy je cílem zjistit zkušenosti s komunikací prostřednictvím elektronických technologií a zmapování povědomí dětí o kyberšikaně ve starším školním věku. V závěru jsou potom uvedena konkrétní doporučení pro zlepšení současného stavu.

Klíčová slova: agresivita, kyberšikana, šikana, prevence šikana

Abstract

The presented bachelor's thesis deals with cyberbullying in the 2nd grade of elementary school and its prevention. Due to the author's practical experience from previous practice, the problem of cyberbullying is viewed from the point of view of a teaching assistant, who bears joint responsibility for the detection of such a form of risky behavior. The task of the work is to clarify how difficult it is to detect cyberbullying in school groups, what are the pitfalls and weak points in prevention. The work is divided into three chapters. The first chapter deals with bullying, the second chapter is devoted to the issue of cyberbullying. The third chapter contains a research investigation, where the goal is to find out experiences with communication through electronic technologies and to map children's awareness of cyberbullying in older school age. In the conclusion, specific recommendations for improving the current situation are given.

Keywords: aggression, cyberbullying, bullying, bullying preventiv

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miroslavovi Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při vypracovávání této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	8
1 Šikana.....	10
1.1 Dělení šikany	11
1.1.1 Rozdíly mezi kyberšikanou a šikanou	11
2 Kyberšikana.....	13
2.1 Kyberšikana - definice a vymezení souvisejících pojmů	13
2.2 Typy a druhy kyberšikany.....	15
2.3 Nástroje kyberšikany.....	18
2.4 Aktéři kyberšikany.....	20
2.4.1 Agresor.....	20
2.4.2 Oběť	23
2.4.3 Přihlízející	24
2.5 Dopady kyberšikany na aktéry	25
2.5.1 Agresor.....	25
2.5.2 Oběť	26
2.5.3 Přihlízející	28
2.6 Strategie zvládnutí kyberšikany podle zúčastněných aktérů.....	30
2.6.1 Šikanovaný	30
2.6.2 Rodiče	31
2.6.3 Škola.....	32
2.7 Prevence a její význam	34
2.7.1 Cíl prevence a na co má být prevence zaměřena?	35
2.7.2 Příklady podpůrných institucí	37
2.7.3 Legislativa v ČR.....	40

3	Praktická část	42
3.1	Výzkumné cíle	42
3.2	Metodologie	43
3.3	Cíl výzkumu	43
3.4	Etické hledisko výzkumného šetření	43
3.5	Metodologie výzkumu.....	44
3.6	Průběh výzkumu a popis výzkumného vzorku	44
3.7	Vyhodnocení výzkumu	45
3.8	Diskuze	56
4	Závěr	60
	Seznam použité literatury	63
	Seznam grafů	65
	Seznam tabulek.....	66
	Seznam příloh	67

ÚVOD

Téma pro moji bakalářskou práci jsem si zvolila na základě získaných zkušeností se šikanou a kyberšikanou na základní škole, ve které pracuji jako asistent pedagoga. V dnešní uspěchané době se stále častěji setkáváme s různými formami šikany, mezi něž patří i kyberšikana. Do jisté míry bychom ji mohli označit jako fenomén dnešní doby. Dotýká se hlavně mladé generace, která vyrůstá po boku moderních technologií. Je smutným faktem, že díky stále větší propojenosti světa, pomocí moderních technologií nejspíš zůstane aktuálním tématem i do budoucna.

Častým ohniskem pro rozvoj kyberšikany je právě prostředí ve školách, přestože zde probíhají různé preventivní programy. Oběťmi jsou převážně žáci, ale mohou jimi být i učitelé. Děti pubertálního věku, především na druhém stupni ZŠ, rády experimentují a snaží se vyniknout nad ostatními. Tyto děti se všemi možnými způsoby snaží dokázat svému okolí, čeho jsou schopné dosáhnout. Jelikož se agresori stále častěji objevují v kategorii žáků 2. stupně základní školy, je empirická část práce cílena na tuto věkovou skupinu. Tito žáci již bývají dostatečně informováni o oblasti internetu, sociálních sítích a rizicích, která jsou s nimi spojena. Bohužel si zřídka uvědomují, jaké důsledky jejich počínání může mít. Nedokážou zhodnotit rizika svého chování, kterými může být porušování lidských práv, narušení soukromí jednotlivců a také neznalost sankcí za takovéto jednání.

Cílem bakalářské práce je s oporou odborné literatury popsat kyberšikanu a její prevenci u žáků 8. a 9. ročníků základní školy. Vzhledem k praktickým zkušenostem z dosavadní praxe jsem se snažila problém kyberšikany pojmout z pohledu asistenta pedagoga, který nese spoluzodpovědnost za odhalení takové formy rizikového chování. Práce by mě ozřejmit, jak moc je náročné odhalit kyberšikanu ve školních kolektivech, jaká jsou úskalí a slabá místa v prevenci.

Práce je rozdělena do tří kapitol, které pojednávají o agresi, šikaně a kyberšikaně. V kapitole zabývající se agresí definuji pojem agrese, její směry, klasifikaci typů šikany a příčiny zvýšeného výskytu u dětí a mládeže. Další kapitola se věnuje šikaně. Je v ní vymezen pojem šikany, její hlavní podmínky a projevy, dále vývojová stádia šikany a základní typologie agresorů podle věku a typu škol.

Ve třetí kapitole se zabývám samotnou kyberšikanou. Je zde uvedena její definice, podmínky nebo místa, kde kyberšikana nejčastěji probíhá.

1 ŠIKANA

Šikana je v dnešní době velmi často skloňovaným pojmem nejen v prostřední dnešních škol. Jedná se o jeden ze sociálně patologických jevů, který se projevuje nevhodným chováním vůči jedinci nebo skupině osob. Langer (2008) uvádí, že „Šikanování je zvláštní druh systematického pronásledování vybraného jedince, a to různými způsoby, jako např. omezováním osobní svobody, terorizováním, vyhrožováním, vyvoláváním strachu, fyzickými inzultacemi, urážkami, nerespektováním soukromí, ničením a odcizováním soukromých věcí, zesměšňováním, vyhledáváním negativních vlastností u daného jedince, znehodnocováním jeho práce a úspěchů, osočováním z činností, které nespáchal, pomluvami atd. Cílem není odcizení věcí pro jejich hodnoty nebo z pomsty za skutečné či domnělé příkoří, ale pro radost z uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost druhých“ (s. 47).

Slovo šikana je slangový výraz, který je odvozen z francouzského chicane, což znamená zlomyslně a zbytečně týrat, sužovat, pronásledovat. Šikana je považována za patologickou formu mezilidského soužití, jde o způsob agresivního jednání a cílené systematické psychotraumatizace v rámci skupiny osob. (Říčan, 1995, s. 25). Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit převahy, moci, určité výhody (Bendl, 2003).

„Šikana je obecně chápána jako opakované agresivní chování se záměrem ublížit, provázené nerovnováhou sil mezi útočníkem a obětí.“ (Kabíček, 2014, str. 151)

Čáp (2011) definuje šikanu jako „opakované a záměrné psychické a fyzické ubližování (ponižování, týrání) zaměřené na jedince či skupinu žáků, kteří se těmto útokům nemohou či nedokáží účinně bránit. Cílem takového chování je ponížení, ublížení či týrání.“

Školní prostředí, které spojujeme se vzděláváním a výchovou, vytváří vlastní systém klasifikace a docházky. Mimo jiné umožňuje interakci učitele a žáka, pomáhá k formování osobnosti dítěte a připravuje ho na budoucí život. Škola je ale i místem, kde dochází k socializaci a můžeme si v ní všimnout i prvních náznaků rizikového chování. Její kompetence zahrnuje práci s faktory, které by mohly ovlivnit žáky. K těmto faktorům patří způsob výuky, organizace školy a nastavení vztahů učitelů, žáků a rodičů. (Miovský, 2015). Peguero (2020) dodává, že šikanování představuje jakékoliv jednání, jehož

cílem je opakovaně zraňovat, ohrožovat nebo zastrašovat druhého jedince, popřípadě skupinu jedinců.

V dnešní době se dá bohužel říci, že klasická šikana je bývá často spojena s kyberšikanou (tou se budeme zabývat v následujících kapitolách). Společným cílem obou typů šikany je stejný cíl - snaha někomu ublížit.

1.1 Dělení šikany

Šikanu lze rozdělit podle různých hledisek. Mezi základní hledisko pro dělení patří způsob provedení šikany na psychickou formu šikany (agresor oběti vyhrožuje fyzickým útokem, zastrašuje ji, pronásleduje ji, zesměšňuje ji, vysmívá se) a fyzickou formu šikany (agresor používá k šikanování fyzické násilí). Mezi další dělení může patřit například dělení dle trvání, na dlouhodobou či krátkodobou. Šikana může být klasifikována na základě genderového hlediska, dle dosaženého vzdělání či skupin lidí z různých sociálních vrstev.

1.1.1 Rozdíly mezi kyberšikanou a šikanou

Již ze samotného názvu jednotlivých sociálně patologických jevů (mezi které patří jak šikana, tak kyberšikana), je patrný jistý rozdíl. Tento rozdíl spočívá zejména v tom, v jakém prostředí se útoky agresorů vůči obětem odehrávají, ale i z dalších charakteristik.

Jak již bylo zmíněno výše základním rozdílem mezi šikanou a kyberšikanou je to, že kyberšikana se odehrává ve virtuálním světě, tedy v tzv. kyberprostoru, agresor tak může jednat „anonymně“, bez osobního kontaktu s obětí, což mu zajišťuje určitý pocit bezpečí, že nebude odhalen. Klasická šikana naopak probíhá v reálném světě, oběť i agresor stanou tváří v tvář, není tedy možné, aby si agresor zachoval od své oběti určitý odstup. V případě kyberšikany je pro agresora snazší minimalizovat pocity viny za své chování a zapomenout na to, co spáchal, neboť není schopen vidět a tedy vyhodnotit újmu, kterou svým chováním oběti způsobil. Vzhledem k velikosti kyberprostoru jsou následky kyberšikany daleko výraznější, neboť nástroje sloužící ke kyberšikaně, jako je např. fotografie, jsou během krátké doby k dispozici většímu okruhu osob. Jedna jediná fotografie uložená na některou z často používaných sociálních sítí, jako je např. Facebook, je během několika málo momentů k dispozici milionům uživatelů, a

není již možné v tuto chvíli žádným způsobem kontrolovat, jak je s takovým obsahem dále nakládáno.

V některých případech nemusí být kyberšikana zamýšleným cílem, může se jednat o nedomyšlený vtip, popichování mezi kamarády, kdy prvotní snahou není úmysl někomu ublížit. Avšak tento „vtip“ či popichování se velmi snadno může stát prostorem pro kyberšikana, pokud se např. dostane mimo skupinu osob, pro které byl původně určen. Někdy jsou i samotní pachatelé překvapeni jaký rozruch a následky jejich chování způsobilo.

Dalším rozdílem při pomyslném srovnávání šikany a kyberšikany, je skutečnost, že kyberšikana může probíhat kdykoli, tzn. jak v průběhu dne, tak v noci, což u šikany s ohledem na podmínku jednání agresora tváří v tvář oběti není možné. Kyberšikana tak může oběť dosáhnout kdekoliv, i v místech, které považovala za bezpečné, např. doma u počítače. To může u obětí vyvolávat pocit, že není místo, kde by se před takovými atakami mohly schovat a být před nimi v bezpečí, což může výrazně prohlubovat psychické následky u oběti.

O problémech kyberšikany a jejích možných následcích je nutné hovořit, seznámit s nimi děti i mládež, aby byly schopny rozpoznat náznaky kyberšikany a následně pak danou situaci s pomocí dospělých řešit. Nebezpečí, které ve světě moderních komunikačních technologií komukoliv hrozí, je velké, a proto je nutné o něm hovořit nejen ve škole při výuce, ale i doma, či během zájmových kroužků.

Zcela jednoznačně by měly být vymezeny postihy za takové sociálně patologické jednání, jakým bezesporu šikana i kyberšikana je, a to např. ve školním řádu jednotlivých škol. Stanovením postihů by bylo případným potencionálním agresorům zřejmé, jaké následky pro ně takové chování bude mít. S důsledky takového chování by měly být seznámeny i oběti. Kyberšikana není klasifikována jako trestný čin, avšak je možné, že její dílčí chování může být postihováno např. Dle trestního zákoníku, neboť takové jednání může naplňovat některou ze skutkových podstat trestných činů, které např. postihují výhrůžky fyzickým násilím nebo jinou újmou.

2 KYBERŠIKANA

2.1 Kyberšikana - definice a vymezení souvisejících pojmů

Kyberšikanu lze vnímat jakou součást běžné šikany, která patří do její psychické formy, to vychází již ze samotného názvu. V souvislosti s rozvojem a velkou mírou používání ICT rychle narůstá a roste její výskyt. V současné době se již nejedná o neznámý pojem, naopak kyberšikana se bohužel stává čím dál více běžným způsobem agrese, kdy se i páchaní trestné činnosti (jako je vydírání, vyhrožování, stalking, podvody, šíření dětské pornografie atd.) v dnešní době přemísťuje stále více do kyberprostoru.

Kyberšikana je v metodice pro učitele (2009) vymezena jako zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy.

Ducháčková (2021) definuje kyberšikanu jako moderní formu šikany tak, jak ji známe, avšak v počítačovém prostředí, kdy zahrnuje různé formy online zneužívání jako například vydírání, ztrapňování a výsměch, obětování, zastrašování, ubližování nebo dokonce zastrašování a vyhrožování. Pro tento účel agresori využívají informačních nebo komunikačních technologií.

Pro definování kyberšikany je zapotřebí vymežit základní pojmy z této problematiky, kterými jsou termíny jako kyberkultura, kyberpopulace, kyberprostor a online komunity.

Pojem kyberkultury je těžce vymežitelný, obecně lze ale říci, že jde o praktické zvyklosti, způsoby uvažování, hodnot a postojů, které na sebe vzájemně působí a rozvíjejí se v souvislosti s růstem kyberprostoru. Kyberkultura zahrnuje různé společenské fenomény spojené s kybernetikou, komunitami vznikajícími pod vlivem nových technologií, hackery atd.

Počátek kyberkultury lze nalézt zhruba v 60. letech 20. století. Jiní teoretici (např. Peguero, 2020) spatřují původ kyberkultury již ve 40. letech, kdy její vznik spojují s vznikem nových technologií. Jako nejdůležitější bod rozvoje kyberkultury je možné vnímat rok 1989, a to v souvislosti s rozšířením technologie World Wide Web, kdy vznikla celosvětová informační síť internet, která dala vzniknout zároveň kyberprostoru.

Dalším důležitým pojmem k definování je pojem kyberpopulace. Dle Šmahaje (2014) lze rozeznat čtyři skupiny lidí ve vztahu k ICT či kyberkultuře. První skupinou je skupina osob, která s informačními technologiemi (dále jen ICT) nepracuje. Druhou skupinou jsou osoby, které ICT zasáhly v pozdní dospělosti, a tak s nimi pracují minimálně. Další skupinou jsou lidé, které rozvoj ICT zasáhl v období puberty (tzn., že v době narození nebyly dostupné a zároveň při jejich výskytu si je byli schopni osvojit a integrovat do svého života). Poslední, velmi početnou skupinou jsou osoby, které se narodily po roce 1994, tzn. always on nebo, chceme-li „digital natives“, tedy děti, které pracují s ICT od raného věku.

Dalším klíčovým pojmem v problematice je pojem kyberprostoru. Tento pojem vznikl propojením počítačových, komunikačních a informačních systémů. Není zcela jednoduše definovatelný, jedná se o tzv. virtuální svět, který je jasně ohraničen, např. Zapnutím a vypnutím počítače. Kyberprostor lze také vnímat jako prostor, kde dochází k sociální komunikaci a interakci. Jako první použil slovo „kyberprostor“ John Perry Barlow, spoluzakladatel mezinárodní neziskové organizace Electronic Frontier Foundation, a to v souvislosti s počítačovými a telekomunikačními sítěmi. Jak uvádí Jirovský (2007), na Barlowa navazuje sociálně-antropologický koncept Davida Hakkena, který charakterizuje kyberprostor jako sociální arénu, do níž vstupují všichni sociální aktéři, kteří používají ke vzájemné sociální interakci pokročilé informační technologie. Termín kyberprostor dále podle Hakkena odkazuje ke všem potenciálním životním stylům, svázaným s kulturním bytím vytvářeným prostřednictvím pokročilých informačních technologií.

Dle Jirovského (2007) je kyberprostor prostorem, kam se přenáší všechny rysy současné společnosti, ale život v kyberprostoru si formuluje svoje vlastní pravidla, která se často vymykají přirozenému řádku, ve kterém lidské společenství žilo po staletí.

Šmahaj (2014) definuje kyberprostor jako prostředí, které postupně vzniklo díky ICT a člověku, a vytváří tak nový prvek v lidské společnosti. Vznikají zde nové nehmotné produkty, které nejsou závislé na času a prostoru. Lze tedy předpokládat, že vznikem kyberprostoru a jeho prolínáním se s lidskou společností se postupně mění člověk i samotná společnost.

Kyberprostor zcela logicky přináší nová či upravená nebezpečí a formy chování, kterým je potřeba se naučit čelit, pracovat s nimi nebo se s nimi vypořádat.

Posledním zmíněným pojmem, který vnímán jako potřebný definovat, jsou online komunity. V terminologii se můžeme setkat rovněž s užitím pojmu internetová či webová komunita. Jedná se o skupinu lidí, kteří společně komunikují prostřednictvím internetu, různých sociálních sítí či na různých internetových platformách. Typickým znakem je, že členové spolu sdílejí společné zájmy, sdružuje je například společné téma. Velkou výhodou je skutečnost, že prostřednictvím internetu se mohou takto „setkávat“ a spolu komunikovat osoby, které by se v reálném světě vůbec nepotkaly například kvůli vzdálenosti. Internet tak spojuje lidi napříč celým světem.

Ševčíková (2014) uvádí definici online komunity jako specifické sociální uskupení, které by mělo splňovat většinu z následujících kritérií, a to mělo by to být společenství lidí, kteří spolu alespoň v určité míře rozvíjejí a udržují vztahy na konkrétním místě na internetu, kteří mezi sebou mají definovány určité normy, hodnoty a roce, které spojuje společný cíl či zájem a kteří cítí či vnímají, že jsou členy této komunity, že do ní určitým způsobem náleží a že pro ně má svůj specifický význam.

Existují různorodé komunity, které se od sebe mohou lišit např. dle účelu či členů, ale také například dle tónu komunikace, který se může pohybovat od ryze přátelského až po zcela nenávistný nebo extrémistický.

Někteří lidé své členství v komunitě mohou mít jako formu psychoterapie, někteří zase svojí přítomností předstírají, že jsou někým jiným a žijí jiný život než ve skutečném, tedy reálném životě. Velkou hrozbou pro členy online komunity jsou pak internetové hry, neboť se nezdá, kdy stává, že realita online hry pokračuje i po odpojení z internetu, a takový člen se pak stává výrazně závislým na této komunitě.

2.2 Typy a druhy kyberšikany

Vzhledem k tomu, jak široké téma je právě problematika kyberšikany, lze kyberšikanu klasifikovat na určité druhy, díky čemuž získáme větší přehlednost v této problematice. Jak již bylo výše uvedeno, na rozdíl od klasické šikany má agresor kyberšikany jiné nástroje na ubližování. K virtuálním útokům nebo ke způsobení psychické újmy dochází prostřednictvím mobilních telefonů, tabletů, počítačů a dalších elektronických zařízení.

Jednotlivé druhy kyberšikany mají různé projevy. Nejtypičtější projevem je zasílání dehonestujících, zesměšňujících, útočných či zastrašujících SMS zpráv, emailů nebo fotografií. Do této kategorie je možné zařadit i obtěžující chaty, nebo vytvořené blogy a webové stránky, kde je na oběť útočeno. Nelze také nezmínit vytváření fotografií nebo natáčení oběti na videozáznam, které jsou následně zpřístupněny prostřednictvím sociálních sítí dalším uživatelům nebo jsou zveřejněny na internetu.

Existují různé druhy dělení kyberšikany. Mezi nejčastěji užívané dělení patří dělení na přímou a nepřímou kyberšikanu.

Dle Ševčíkové (2014) se u kyberšikany můžeme setkat s útoky přímými (pořizování fotografií a jejich umístování na internet, nadávky na fórech a jinde, výhrušné SMS a další) a nepřímými (jako je vyloučení ze skupiny, zveřejnění důvěrných informací nebo konverzace, vydávání se za někoho jiného apod.)

Martínek (2015) zmiňuje tyto druhy šikany:

- **Flaming** – jedná se o internetové diskuse prostřednictvím elektronických zpráv, při nichž je používán agresivní jazyk.
- **Harassment** – jedná se o obtěžování, tedy opakované zasílání zpráv, které jsou útočné nebo nevyžádané.
- **Pomlouvání** – za účelem někoho poškodit jsou rozesílány lži a nepravdivé informace o konkrétní osobě.
- **Předstírání** – jedná se o již zmiňované zasílání zpráv a různých materiálů jménem někoho jiného.
- **Prozrazení** – již z názvu je zřejmé, že se jedná o sdělování citlivých a soukromých informací bez souhlasu dotyčné osoby.
- **Podvod** – podvodným způsobem agresor přesvědčí oběť, aby sdělila citlivé informace, a tyto následně zveřejní v kyberprostoru.
- **Vyloučení** – dojde k cílenému vyloučení osoby z online skupiny.
- **Kyberpronásledování** – toto chování je dlouhodobé a intenzivní a zahrnuje výhrůžky a zastrašování.

- **Happy Slapping** – toto se v poslední době rozšířilo zejména mezi mládeží. Jedná se o natáčení fyzického napadení oběti, která nic netuší a následně zveřejnění videozáznamu.
- **Sexting** – agresor rozesílá textové zprávy, videa nebo fotografie se sexuálním obsahem, která následně zveřejní na internetu. Toto je velmi časté mezi osobami, které spolu ukončí intimní vztah.
- **Bluejacking** – jedná se o vytváření karikatur a zesměšňujících obrázků, fotografií nebo videonahrávek prostřednictvím mobilních telefonů nebo emailů, kdy obětí je spolužák nebo pedagogický pracovník.
- **Phishing** – odcizení hesla a následného spravování a zneužívání účtu oběti.
- **Internetové hlasování** – různé „ankety“ ve skupině dětí a mládeže, které probíhají online, kdy podstatou je hlasování o tom např. Kdo je nejošklivější? Kdo je nejtlustší? Atd.
- **Internetové soutěžení** – oběť je vyzvána, aby natočila videozáznam nebo vytvořila fotografii nějaké nepříjemné činnosti a následně toto zveřejnila na internetu. Oběť je zároveň vydírána, že pokud tento požadavek nesplní, bude např. vyloučena ze skupiny, nebo bude označena za slabocha.

Dalším druhem kyberšikany je tzv. rozesílání zákeřných kódů, jde o rozesílání virů, tzv. hackování či spyware.

Za zmínku také stojí kybergrooming, neboť se jedná o velmi nebezpečnou formu kyberšikany, kdy se agresor snaží vylákat oběť k osobní schůzce, k čemuž používá různé lichotky a sliby. Také může dojít k vylákání intimních fotografií od oběti a následnému vydírání. Při osobní schůzce pak hrozí, že agresor oběti ublíží. Tento způsob kyberšikany je často užíván osobami s různými sexuálními deviacemi, které takto lákají děti za účelem vybranou oběť zneužít.

Z tohoto přehledu forem kyberšikany je zřejmé, že kyberšikana má velké množství forem, které zahrnují různé způsoby chování.

2.3 Nástroje kyberšikany

Vzhledem je specifickému prostředí kyberprostoru, ve kterém se kyberšikana odehrává, musíme mít na paměti širokou škálu nástrojů, které agresor vůči své oběti může využít.

Prvním zmíněným a často používaným nástrojem kyberšikany je zasílání tzv. SMS, které jsou zejména u dětí velmi oblíbené, a to díky k obecnému rozšíření mobilních telefonů právě i mezi mládeží. Velkou oblibu také získaly MMS, kdy se jedná o zprávy, kterou mohou být výrazně delší než SMS zprávy a mohou obsahovat i obrázek nebo videozáznam. To umožňuje agresorovi zasílat SMS nebo MMS v podstatě nepřetržitě, v jakoukoli dobu, a oběť má jako obranu možnost změnit si své telefonní číslo nebo číslo, které jej obtěžuje, zablokovat. Avšak v dnešní době, kdy je možné SIM kartu s novým telefonním číslem zakoupit prakticky kdekoli jen s malou finanční investicí, není zablokování telefonního čísla praktickým řešením. Velkou nevýhodou pro následné řešení kyberšikany a zjištění osoby agresora je také fakt, že u SIM karet, které jsou takto volně prodejné, není nikde registrován její uživatel, nelze tedy zjistit, kdo je uživatelem SIM karty.

Druhým zmíněným nástrojem agresora a velmi často užívaným jsou telefonní hovory. Tento nástroj bývá agresorem často využíván k tzv. stalkingu, tedy dlouhodobému a opakovanému kontaktování hovory, kdy pro zvýšení psychického nátlaku je oběť informována o tom, kde se právě nachází, co v danou chvíli dělá nebo co má oblečeno na sobě. Tímto způsobem lze rovněž oběť kontaktovat v podstatě v jakoukoli denní či noční hodinu a stejně jako je tomu u SMS zpráv, může agresor měnit SIM karty, ze kterých hovory uskutečňuje. Velmi často agresor volí i způsob tzv. „tichých hovorů“.

Fotografie a videoklipy patří mezi další nástroje agresora. Po pořízení kompromitujícího materiálu jsou fotografie nebo videoklipy prostřednictvím mobilních telefonů sdíleny na internetu či sociálních sítích, a tím jsou samozřejmě k dispozici velkému množství osob.

E-mailové zprávy mohou být velice snadno, doslova jedním kliknutím, zaslány velkému okruhu lidí, jedná se tak o další a velmi snadný nástroj kyberšikany. Obrana proti tomuto nástroji je rovněž snadná prostřednictvím označení nevyžádaného e-mailu za spam,

ovšem méně účinná. Agresor si může totiž založit obratem libovolné množství e-mailových účtů a ve svém jednání zcela bez obtíží pokračovat.

Programy pro zasílání okamžitých zpráv jsou nejrozšířenějším způsobem komunikace současné mládeže, a proto jsou často využívány právě při kyberšikaně. Tyto programy jsou nazývány jako „instant messaging“ a patří mezi ně chatovací místnosti, sociální sítě typu Facebook atd., ICQ, Miranda apod. Tato komunikace, ať už písemná či prostřednictvím videohovorů probíhá v reálném čase. Provedené změny v nastavení těchto programů umožňují zablokování osoby, která uživatele obtěžuje, případně takovou osobu nahlásit. Způsob agresorova chování prostřednictvím těchto programů spočívá v tom, že zasílá vyhrožující zprávy, nebo po získání přístupového hesla k účtu oběti, zasílá jeho prostřednictvím kompromitující zprávy či videa dalším osobám.

Chatovací místnosti, jakožto další prostředí pro kyberšikanu, jsou vyhledávány záměrně z důvodu sdílení společných témat, kdy jsou při komunikaci využívány přezdívky, tzv. nickname. Tato komunikace může probíhat systémem každý s každým, nebo lze přepnout do módu individuální komunikace dvou členů. Agresoři záměrně mění svoji identitu, uvádějí nepravdivý věk nebo další údaje o své osobě. V tomto kyberprostoru se nejčastěji vyskytují jevy jako kybergrooming a sexting.

Dalším nástrojem agresora mohou být Internetové stránky, blogy. V dnešní době je velmi jednoduché založit internetovou stránku a spravovat ji. Agresoři často vytváří stránku, kam ukládají lživé či upravené informace, videa či obrázky o oběti. Případně také, pokud získají neoprávněný přístup k webovým stránkám oběti, tyto stránky neoprávněně mění a různě upravují. Blog je pak alternativou, jejímž účelem je rozpoutat diskusi na konkrétní téma. Cílem jak internetových stránek tak blogu mohou být i hlasovací ankety, které jsou cíleně mířeny proti osobě oběti a mají za cíl tuto osobu zesměšnit a ublížit jí. Uživatelé hlasují pro jednu z více negativních alternativ týkající se osoby oběti, např. Kdo nejvíce zapáchá?

Asi nejhojněji v dnešní době užívané prostředí pro kyberšikanu jsou sociální sítě. Vzhledem k tomu, že uživatelé ve většině případů neznají možnost nastavení svého bezpečí (v nastavení účtu), jedná se o prostor, který je velmi nebezpečný. Svou roli v tom také hraje skutečnost, že velké množství uživatelů přidávají do svých „přátel“ oso-

by, které ani neznají, sdílejí s nimi své osobní informace, které mohou být zneužity právě agresory. Opačným jevem pak může být skutečnost, že agresor založí účet jménem a pod identitou oběti, na něž umísťuje fotografie oběti a jejím jménem se vyjadřuje negativně a hanlivě o dalších uživateli. Toto se pak odráží ve vztazích oběti a ostatních osob v reálném světě. Často se stává, že oběť o takovém jednání agresora nemá tušení.

Posledním zmíněným prostředníkem pro agresora je prostředí on-line her. Velká část mládeže tráví svůj volný čas právě hraním her on-line. Agresor pak používá vůči oběti během plnění úkolů či formou vyloučení z online skupiny hráčů. To u oběti může vyvolat pocit selhání a vyčlenění ze skupiny hráčů dané hry.

2.4 Aktéři kyberšikany

2.4.1 Agresor

Velmi rozšířeným mýtem je představa, agresory se stávají málo sociálně a inteligenčně zdatné děti. Skutečností ovšem je, že agresory se stávají děti, které mají nízké sebevědomí, snížené sociální dovednosti a u kterých se často vyskytuje pocit nejistoty, osamělosti a uznání. Tyto děti pak bývají mezi ostatními vrstevníky neoblíbeny, kdy šikanou reagují na své vlastní vnitřní pocity neuznání, čímž se snaží tyto své negativní pocity kompenzovat. Toto však nemusí být pravidlem. Agresory se často stávají také děti, které jsou svými vrstevníky akceptovány, uznávány a mají okolo sebe velké množství přátel, přičemž tyto „výhody“ využívají k manipulaci ostatních.

Podle Černé a kol. (2013) je mnoho agresorů schopno do velké míry správně zhodnotit chování a procesy ve skupině a využít je ve svůj prospěch. Takoví agresori šikanu používají, protože ji považují za efektivní způsob získání pozice v kolektivu, nikoliv proto, že by ji nedokázali získat jiným způsobem.

Této problematice se věnuje celá řada autorů (Peguero, 2020, Martínek, 2015, Říčan, 2010), přičemž jsou ve shodě v typických rysech agresorů, čímž je například problémové chování jako je častá absence ve škole, podprůměrné školní výsledky, ničení cizího majetku, častěji také zneužívají návykové látky jako alkohol a tabákové výrobky. Obecně lze tyto osoby vyhodnotit jako osoby, u nichž je vyšší výskyt delikventního chování. Agresory jsou také častěji děti, které mají nedostatečně podnětné a milující prostředí v

rodině, trpí nezájmem svých rodičů o ně samotné, a také nepociťují ze strany svých rodičů žádnou nebo minimální kontrolu jejich chování v internetovém prostředí. Avšak ani tyto typické znaky se nevyskytují u všech dětí, které jsou následně za agresory označeny. Velmi často se agresorem také stává inteligentní dítě s velmi dobrým prospěchem, které tyto své vlastnosti využívá k cílené a plánované šikaně druhých. Není pak překvapením, že tito agresori dokáží šikanózní chování skrývat, aniž by bylo jejich okolím odhaleno. Olweus (1993) uvádí, že pokud jde o emoční stránku, agresori často nemají natolik rozvinutou empatii jako ostatní děti, což může být jeden z důvodů, proč s agresivním jednáním nepřestávají. Nedokážou se vcítit do situace oběti, doopravdy nevnímají, jaké prožívání svým jednáním vzbuzují.

Tato neschopnost vcítit se do prožitků a emocí oběti je podpořena anonymitou, která je pro internetové prostředí typická, čímž tak neumožňuje agresorovi sledovat a „vnímat“ jaké následky má chování, kterého se vůči oběti dopouští. V některých případech si děti – agresori ani nejsou schopni uvědomit skutečnost, že jejich jednání je způsobitelné způsobit oběti velmi vážnou újmu.

Podle Heirman a Walrave (2008) nazývají tento aspekt kyberšikany jako „*kokpit efekt*“ – „*agresori kyberšikany podobně jako letci shazující bomby na města a vesnice pod sebou, nevidí faktické dopady a utrpení, které způsobují, a nemají proto ani výrazné pocity viny, které by jim v takovém chování zabránily. K tomu se také připojuje pocit anonymity, který na internetu obecně snižuje zábrany v chování, a může tak podobné chování dále podporovat*“ (s. 68).

Celý proces kyberšikany, a to jak ze strany oběti tak i agresora, je snáz „dostupnější“ z důvodu anonymity a velmi široké škály možností, které s sebou internet přináší. Agresori v kyberprostoru nepotřebují výrazné sociální zázemí, aby svoji oběť cíleně vyhledali a zaútočili na ni. Z tohoto je tedy zřejmé, že agresorem může být osoba, která má silné sociální zázemí, je inteligentní a oblíbená, a stejně tak osoba, která je v rámci běžného kolektivu zcela odmítána. Tato anonymita v kyberprostředí může být využívána agresory, kteří nechtějí, z důvodu snazšího odhalení nebo z důvodu obav o ztrátu pozice ve skupině, použít prostředky tzv. tradiční šikany.

Kavalír a kol. (2009) uvádí klasifikaci typů agresorů:

- **„Pomstychtivý andílek“** - Pro tento typ je příznačné, že se jako agresor vůbec nevnímá. Vidí se jako „zlonapravující“, představuje si, že chrání sebe či ostatní před „zloduchem“, který díky jeho intervenci teď po právu trpí. Často sám (kyber)šikanu zažil a nyní oplácí stejnou mincí
- **Bažící po moci** - Někteří kyberagresori chtějí dávat najevo svoji autoritu, ukazovat, že jsou dostatečně silní na to, aby ostatní dělali, co po nich chtějí. Snaží se ovládat druhé prostřednictvím strachu. Tito po moci bažící agresori obvykle potřebují pro svou činnost publikum. Svými činy se často chlubí a chtějí vyvolat reakci. Zajímavé je, že tento typ pachatele je často obětí klasické „offline“ šikany.
- **„Sprostý holky“** - Tento typ je znuděný nebo hledá zábavu. Typickými agresory jsou v tomto případě děvčata. Nejčastěji šikanují jiná děvčata, ale neuniknou jim ani chlapci. Kyberšikana „spřstých holek“ je obvykle páchána ve skupině, nebo je v této skupině alespoň plánována. Také „spřstý holky“ vyžadují publikum. Živnou půdou pro tuto kyberšikana je touha po obdivu ve skupině nebo v partě a samozřejmě také „ticho“ ostatních, kteří tomu přihlížejí a nechají to být.
- **„Neúmyslný kyberagresor“** - Tyto agresory vůbec nenapadne, že by agresory mohli být. Hrají na ostatní uživatele, že jsou „tvrďáci“, mohou se vydávat za někoho jiného nebo peprně odpovídat na nenávistné či provokativní zprávy, které obdrží například v chatovací místnosti. Mají tendenci odpovídat ve vzteku nebo frustraci. Nepřemýšlejí předtím, než kliknou na „odeslat“. Vzhledem k jejich sklonu vystupovat na Internetu jako někdo jiný, mohou někdy posílat typické kyberšikanující zprávy, bez vědomí závažnosti tohoto jednání. Motivem jsou dva hlavní důvody: Můžu a je to jen legrace.

Mezi typické chování agresora dle Martínka (2015) patří to, že rychle vypíná monitor nebo zavírá programy v počítači, když se blíží dospělá osoba, tráví u počítače dlouhé hodiny do noci, je značně rozčilený, když nemůže používat počítač, přehnaně se u počítače směje, vyhýbá se rozhovorům, co vůbec na počítači dělá, používá velké množství online účtů nebo adres, které nejsou jeho. Pedagogičtí pracovníci by si pak měli dát pozor na situace, kdy se ve škole tvoří smějící se hloučky kolem jednoho počítače.

2.4.2 Oběť

Je velmi nesnadné vymezit jasnou charakteristiku oběti obecně, natož oběti kyberšikany. Lze však říci, že oběti mají typické vlastnosti a charakterové znaky, které mohou být jakoby předurčují k tomu stát se obětí. Tyto charakterové znaky a vlastnosti lze nalézt jak u obětí kyberšikany, tak u obětí např. trestné činnosti. Jako typický příklad je možné uvést např. osobnostní nastavení jedince - jedinec na okraji skupiny, který je vyčleněn z kolektivu bude rozhodně snazším terčem pro agresora než osoba, která zastává vedoucí či oblíbenou pozici v kolektivu.

Campfieldová (2006) ve své studii uvádí, „že oběti kyberšikany obecně dosahovaly vyšších skóre než kontrolní skupina a signifikantně nižších skóre v případě dosažení respektu mezi vrstevníky, což vedlo k nespokojenosti s kvalitou vztahů u svých vrstevníků“ (s. 53). Dále poznamenává, že u většiny obětí se objevuje stres, internalizované příznaky, uzavřenost, nižší sebevědomí a sebehodnocení ve spojení s externalizací zahrnující emoční problémy a problémy s chováním.

Provedenými výzkumy bylo zjištěno, že oběť, která byla šikanována v kyber prostoru se cítí méně oblíbená ve skupině a častěji reaguje na rizika spojená s internetem. U obětí kyberšikany byly také častěji prokázána vyšší míra depresivních symptomů než u obětí postižených klasickou šikanou.

Oběti kyberšikany také zpravidla mají nižší tendenci svěřovat se s tím, že jsou šikanovány v kyberprostoru svým rodičům, případně pedagogům. Jedním z důvodů bývá zejména obava, že dospělí nedokáží agresora zastavit a efektivně zasáhnout, aby jeho jednání nepokračovalo. Dalším důvodem bývá obava, že rodiče či pedagogičtí pracovníci zjistí z komunikace s obětí informace, které jim měly zůstat utajeny. Posledním důvodem může být i skutečnost, že se oběť obává pomsty agresora, tedy toho, že po odhalení a nedostatečném zásahu ze strany dospělých, se bude jednání agresora ještě více stupňovat.

Pokud jde o oběti ve věku starších dětí, tedy adolescentů, ti velmi často trpí obavami, že s informacemi, které by z odhalení vplynuly, nebude zacházeno diskrétně ze strany pedagogických pracovníků. Další roli může sehrát rovněž skutečnost, že mnohdy mají adolescenti daleko větší znalosti v oblasti informačních a komunikačních technologií

než jejich rodiče, a obávají se tak, že ti nebudou schopní cokoliv s danou situací dělat. Posledním důvodem může být také obava, že rodiče jim zamezí přístup k internetu, počítači, a to ve snaze nastalou situaci takto řešit. Ovšem tímto přístupem rozhodně nedojde k vyřešení problému kyberšikany. Je tedy poměrně smutným faktem, že jen malé procento adolescentů je přesvědčeno o tom, že problém kyberšikany jsou schopní dospělí vyřešit.

U obětí kyberšikany si lze při pozorování a znalosti problematiky všimnout typických znaků chování. Oběť přestane používat mobilní telefon či počítač bez zjevného důvodu, ve škole má snahu se vyhýbat výuce výpočetní techniky, působí ustrašeně, je neklidná, když jí přijde SMS nebo e-mail. Dále je možné pozorovat, že se oběť nechce vyjadřovat k tomu, co na počítači dělá, při odchodu od počítače je rozrušená. Jako důsledek kyberšikany ale zároveň znakem oběti kyberšikany může být špatné usínání a noční děsy.

Pro úplnost mohu zmínit typologii obětí, kterou uvádí Kolář (2001):

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
2. oběti „silné“ a nahodilé (vzurná oběť),
3. oběti deviantní,
4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti (typická oběť).

Jak již bylo uvedeno, oběť se velmi často obává odplaty ze strany agresora, pokud by nastala skutečnost, že agresor bude odhalen. Je-li kyberšikana intenzivní a oběť je takovému jednání vystavována po delší dobu, je těžké získat takovou oběť ke spolupráci při řešení kyberšikany.

2.4.3 Přihlízející

Posledním aktérem kyberšikany, který nebyl zmíněn, bývá přihlízející. Jak to tak bývá, v reálném světě má násilí často svědky. Očitý svědek vidí a vnímá, jak někdo někoho fyzicky napadá, jak ho agresivně slovně osočuje. Kyberšikana však ve většině případů probíhá skrytě, prostřednictvím soukromých mobilních telefonů, soukromých emailů, nebo v rámci individuální komunikace mezi dvěma osobami. Toto jednání může být často beze svědků. Může se však stát i to, že svědci kyberšikany v reálném čase sledují, jak

agresor své oběti vyhrožuje v rámci komunikace, která probíhá např. v uzavřené skupině, nebo jsou přímo přítomni, když agresor rozesílá výhružné zprávy, nebo emaily. Přihlízející se také mohou dostat do situace, kdy jsou přítomni okamžiku, kdy oběť obdrží zprávy od agresora.

Specifika kyberšikany tkví v tom, že svědci takového jednání mohou toto sledovat v reálném čase, aniž by byli fyzicky přítomni u oběti či u agresora. Typické je také to, že přihlízející zpravidla netuší, kdo je obětí a kdo je agresorem, a to např. v případě, kdy zúčastnění vystupují pod tzv. nickname, čili přezdívkou. V tu chvíli je pro přihlízející těžké, ne-li nemožné zabránit agresorovi v daném jednání, a to i s ohledem na fakt, že materiály zveřejněné na internetu se šíří velmi lehce a rychle, a také jsou velmi neseznamně odstranitelné. Většinou bývají trvalého rázu a vždy v kyberprostoru zanechají nějakou stopu.

I přesto, že jsou podmínky k zamezení pokračování kyberšikany velmi nesnadné, mají přihlízející šanci tomuto chování zabránit. Záleží vždy na jejich postoji k danému problému. Svým postojem mohou přihlízející ovlivnit, jak se bude kyberšikana či šikana dále vyvíjet.

2.5 Dopady kyberšikany na aktéry

Stejně jak tomu bývá u obětí trestných činů, tak i u obětí kyberšikany jsou následky velmi rozsáhlé a hluboké. Zcela logicky je nejvíce zasažena oběť, avšak následky se mohou prohloubit a prolnout i do celé skupiny, jako je např. třídní kolektiv, rodiny atd.

Následky, které vzniknou v důsledku šikany, zůstávají pro ostatní nezúčastněné osoby skryté, neboť všichni, kteří jsou nějakým způsobem s kyberšikanou spjati, ať je to oběť, agresor nebo přihlízející, se brání odhalení.

Bohužel se nezřídka stává, že oběti kyberšikany v důsledku prožitého spáchají až sebevraždu nebo se o ni „jen“ pokusí. Na opačném pólu pak stojí oběti, které spáchaly závažné násilí vůči agresorovi.

2.5.1 Agresor

Agresor ve snaze být středem pozornosti, získat přízeň a uznání spolužáků, nebo z důvodu vzrušení, zábavy nebo „zabíjení“ nudy, závidí či strachu, či z důvodu demonstrace

moci, útočí na vybranou oběť způsobem, který v důsledku ohrožuje integritu osobnosti oběti. Vyskytuje se zde určité riziko, že nepocítí-li agresor sílu společnosti ve vynucování pravidel slušného chování, může ve své činnosti dlouhodobě pokračovat, své jednání stupňovat a v budoucnu může mít jeho chování rysy trestné činnosti. Může tak dojít k situaci, že agresor vlivem nezájmu či ignorování jeho samotného od okolí, není schopen vnímat, že každá osoba má právo na ochranu ze strany zákonů a základních pravidel slušného chování.

2.5.2 Oběť

Oběť zpravidla je nejvíce zasaženou stranou ze všech zúčastněných. Míra a hloubka následků kyberšikany je závislá do značné míry na tom, jakou formou byla šikana prováděna, zda se jednalo o dlouhodobé či krátkodobé ataky. Další proměnnou je rovněž osobnost samotné oběti, tím je míněno, zda je schopna či není se nějakým účinným způsobem bránit.

U nejtěžších forem kyberšikany jsou následky velmi závažné. U oběti zpravidla může dojít k narušení její identity, oběť se stává na agresorovi závislá, zcela oddaná a dochází k trvalému pocitu bezmoci. U oběti dochází ke stupňování obav z dalšího utrpení, pokud agresora nebude poslouchat a nebude mu zcela oddána. V takovém případě následky kyberšikany mohou být tragické. Oběť se cítí natolik bezmocná a osamocená v celém problému, že raději volí útok ze situace například sebevraždou. U nás v České republice se bohužel takové případy také vyskytují, avšak je velmi těžké prokázat souvislost mezi jednáním agresora a následně spáchanou sebevraždou oběti.

Dalšími důsledky prožitku kyberšikany mohou být psychosomatické potíže, např. nervozita, bolest hlavy, únava atd., dále také psychickými poruchami. U Kyberšikany dlouhodobého nebo závažného charakteru mohou být následky u oběti celoživotní.

Oběť nečistě kdy také zvolí jako způsob řešení pro ni neúnosné situace, odchod na jinou školu. V tomto případě ovšem může dojít k tomu, že se není schopna adaptovat na nový kolektiv, nemusí neuspět u zkoušek a její stav se tak prohlubuje a dochází k ještě větší traumatizaci.

U obětí kyberšikany, stejně jako u všech obětí, které jsou vystaveny násilí ať už psychickému nebo fyzickému po delší dobu, dochází k poruše vnímání svého „já“. Oběť pochybuje o sobě, o svých schopnostech, vinu za jednání agresora často hledá v sobě.

Psychické násilí zanechává velmi hluboké rány, které nejsou na první pohled viditelné a pro ostatní strany, např. rodinu či pedagogické pracovníky se v průběhu času mohou jevit jako „zahojené“. Je však nutné mít na mysli, že psychické násilí je pro oběť více devastující než násilí fyzické, o fyzickém útoku dochází ve většině případů k zahojení „viditelné“ rány v krátkém časovém období, ale psychický útok zanechává dlouhodobé následky, které nejsou „viditelné“ a pro některé mohou zůstat skryty zcela. Poté stačí pouhý impuls nebo větší zátěž a oběť se znovu vrací zpět a znovuprožívá pocity, které se již jevily jako zahojené.

Tak jak je uváděno v kapitole 8. 2., kde je popsána charakteristika oběti, může se stát, že oběť se po přechodu na jinou školu stane opět terčem šikany. Svým chováním oběti přitahují znovu agresory a jsou znovu vystaveny útokům ze strany agresorů, kteří jako by neomylně vycítili oslabení této osoby. Z praxe je zřejmé, že osoby, které se jedenkrát staly obětí šikany, jsou náchylnější k tomu, aby se obětí staly opakovaně.

Osoby, které se staly obětí pokročilého šikanování, potřebují velmi naléhavě pomoc, bohužel je ale téměř zcela nemožné je pro spolupráci získat. Tyto osoby pak pod tíhou vnitřní bolesti a traumatu mohou trpět chronickými depresivními stavy, sebedestruktivitou, poruchami přizpůsobivosti, narušeným vývojem osobnosti, trpí pocity strachem o život, krajním ponížením. Osoby s takovými zkušenostmi šikanování odmítají velmi často spolupracovat také z důvodu obav ze zvýraznění násilí, které je na ní pácháno ze strany agresora. Taková situace pro ně představuje obavu z toho, že pokud bude spolupracovat a agresora odhalí, pro ni se jedná o uzavřený a nikdy nekončící kruh. U obětí také velmi často vidáme jako důsledek šikany či jiného agresivního psychického násilí Posttraumatickou stresovou poruchu, která je mezinárodně uznávanou psychiatrickou diagnózou.

Šikana svým působením na osobnost oběti způsobuje narušení osobnostního vývoje oběti a k přetížení adaptačních mechanismů, čímž dojde k přetížení a vyčerpání nervové soustavy a mohou se objevit již zmiňované psychosomatické obtíže nebo neurózy. U

obětí lze tak často pozorovat nepozornost při vyučování, zhoršení prospěchu, poruchy sebehodnocení a sebepojetí, dochází k nadměrné omluvené absenci nebo také k absenci neomluvené (záškoláctví).

Kolář (2001) upozorňuje, že „počáteční stádia často zanechávají bolestivé stopy nebo opouzdřené rány, například ve formě neurotických přenosových schémat, psychosomatických potíží. S tím korespondují i mé zkušenosti s dospělými lidmi v nouzi. Někdy narážím na aktuální trápení, u kterého ne najde souvislost s „mírnými“ formami šikanování v dětství. Nedávno měla jedna žena problémy s bezohledností úspěšného manažera podniku. Jeho pohrdavý, neuctivý, přehlíživý a dravý způsob jednání ji ochromoval a navozoval u ní depresi a poruchy spánku. Při společném hledání příčin si sama uvědomila, že jí tento mladý muž připomíná agresora ze školy a vyvolává u ní tehdejší chronický emoční stav bezmocnosti, ponížení, ubohosti a naléhavého pocitu, že ji nikdo nemá rád“ (s. 104).

2.5.3 Přihlízející

U přihlízejících stejně jako u obětí a agresorů se mohou promítnout důsledky do jejich následného vývoje. Samozřejmě se toto odvíjí od skutečnosti, jaký postoj k šikaně přihlízející zaujal a co jej k takovému postoji vedlo. Stejně jako oběť, tak i přihlízející může prožívat obavy a úzkost z možnosti, že se sám stane cílem agresora v budoucnu.

Vliv na následné chování přihlízejícího má také skutečnost, jakým způsobem se zachová při právě probíhající šikaně, tedy zda pomůže oběti nebo bude pouze přihlížet a oběti neposkytne žádnou pomoc. Toto chování se v průběhu času u přihlízejících zpravidla nemění, je velmi závislé na osobní charakteristice přihlízejícího. Výraznou roli zde hraje minulá zkušenost, tedy zdali již v minulosti měl přihlízející příležitost se s šikanou či kyberšikanou setkat, jak se v této situaci zachoval a jaký výsledek jeho chování přineslo. Lze totiž předpokládat, pokud již v minulosti oběti pomoc poskytl, a následná reakce okolí nebo agresora byla negativní, nebude zřejmě v budoucnu ochoten znovu pomáhat, a to ať již z důvodu obav z následného chování agresora, nebo z důvodu nezájmu okolí. Naopak v případě, že se přihlízející rozhodne přidat na stranu agresora a následně mu z tohoto plynou určitá pozitiva, např. stoupne jeho oblíbenost ve skupině,

nedojde k odhalení a k potrestání agresora, je velká pravděpodobnost, že se dle stejného vzorce zachová opakovaně i v budoucnu.

Olweus (1993) dělí přihlížející do následujících skupin:

1. následovníci agresora, jež jej v kyberšikaně podporují,
2. přihlížející, kteří agresora podporují, ale sami oběti neublíží,
3. ti, kdo agresora podporují, ale pouze pasivně,
4. nezúčastnění pozorovatelé,
5. přihlížející, kteří s jednáním agresora nesouhlasí, jsou na straně oběti, ale neučiní nic, co by pomohlo agresora v jeho jednání zastavit,
6. ti, kdo se snaží agresora aktivně zastavit.
7. za zastánce se v šikaně považují za „klíčové hráče“ především díky jejich osobnostním vlastnostem a často také jejich postavení ve třídách (Dle Jiřího Kressy).

Z uvedeného je zřejmé, že role přihlížejícího je důležitá, má vliv na další vývoj kyberšikan, tedy zda zůstane skrytá a tedy tolerována, nebo bude odhalena, oběti bude pomoheno a agresorovi se zabrání v dalším konání. Velkou roli v tom, jaký přístup přihlížející zvolí, tkví nejen v osobnosti samotného přihlížejícího, ale také v dynamice skupiny, dále pak hraje významnou roli strach, vztah k oběti, ale i konkrétní žádost oběti o pomoc.

Někteří přihlížející mají obavy, že by svou „pomocí“ mohli oběti spíše ublížit, zhoršit následné jednání agresora vůči nim, nebo by se jednání agresora mohlo v budoucnu obrátit proti nim samotným. Obávají se tedy, že by se do role oběti mohli v budoucnu sami ocitnout. Významnou skutečností je také to, zda se přihlížející již v minulosti s kyberšikanou setkal a jaké měl s řešením dané situace zkušenosti.

Velmi důležité je pak také to, jakým způsobem je v dané skupině, v daném prostředí, ke kyberšikaně okolím přistupováno.

Pokud tedy vezmeme v potaz shora uvedené, je zřejmé, že je zde velké množství proměnných, které ovlivňují to, zda a případně jakým způsobem bude kyberšikana řešena.

Macháčková et al. (2013) uvádějí, že sociální dynamika kyberšikany je tak skutečně velmi podstatná a bez porozumění kontextu na individuální i sociální úrovni by bylo obtížné navrhnout postupy podpory a pomoci ohroženým dětem a dospívajícím.

2.6 Strategie zvládnutí kyberšikany podle zúčastněných aktérů

Tak jako je široká problematika tématu kyberšikany, tak je široká i problematika toho, jak tento sociálně patologický jev ošetřit, předcházet mu a zvládnout. Tato problematika je velice široká, závažná a z hlediska poskytování a hledání pomoci náročná, a to zejména z toho důvodu, že se jedná o psychickou formu násilí. Práce s tímto fenoménem je složitá nejen pro dospělé, ale zejména pak pro děti, které nejsou připraveny na to takové formě násilí čelit.

Szotkowski a kol. (2013) upozorňují na fakt, že z výsledků výzkumu mezi českou mládeží vyplynulo, že většina dětí by se s velkou částí projevů kyberšikany nesvěřila ani rodičům či učitelům.

Problematika kyberšikany a šikany a jejich řešení ve školním prostředí předpokládá zapojení širokého okolí. Je velmi žádoucí zapojit a zasvětit do tohoto také rodiče, a to nejen rodiče postiženého dítěte a agresora, ale i rodiče celé skupiny, např. celého třídního kolektivu.

2.6.1 Šikanovaný

V rámci řešení problému kyberšikany existují doporučené postupy pro osoby, které se staly obětí.

Podle publikace *Kyberšikana a její prevence* (2009) se jedná o následující kroky:

1. Ukončete komunikaci

Nekomunikujte s útočníkem, nesnažte se ho žádným způsobem odradit od jeho počínání, nevyhrožujte, nemstěte se. Cílem útočníka je vyvolat v oběti reakci, ať už je jakákoli. Už to, že napadený zareaguje, odpoví na provokaci, poskytuje agresorovi pocit síly a kontroly, kterou tímto způsobem nad svou obětí získal. Čím více se šikanovaný snaží vyjednávat, vysvětlovat, uvádět věci na pravou míru, tím více bohužel provokuje útočníka k dalším výpadům.

2. Blokujte útočníka

Zamezte útočníkovi přístup k vašemu účtu nebo telefonnímu číslu (zablokujte si přijímání útočnickových zpráv či hovorů, změňte svou virtuální identitu) a je-li to v dané situaci možné, i k nástroji či službě, pomocí které své útoky realizuje.

3. Oznamte útok, poradte se s někým blízkým, kdo vám může pomoci

Když se v důsledku útoku můžete cítit poníženi a zranitelní, můžete pociťovat obavy z reakcí okolí apod., nikdy nezůstávejte na řešení problému sami.

4. Uchovejte důkazy

Pro oběť je velmi důležité, aby si uchovávala důkazy kyberšikany (SMS zprávy, e-mailové zprávy, zprávy z chatu, odkazy na webové stránky s problematickým obsahem apod.). Na základě těchto důkazů může být proti útočníkovi či útočníkům zahájeno vyšetřování.

5. Vyhledejte pomoc psychologa, zaměřte se na trénink asertivity

2.6.2 Rodiče

Při řešení kyberšikany je zásadní prostředí rodiny, to by mělo být primárním místem, kde dítě hledá důvěrnou osobu, které se lze svěřit, kde hledá jistotu, oporu a pochopení.

Kavalír (2009) nabízí ve své publikaci doporučení pro rodiče, jak předcházet a řešit kyberšikanu:

- Ujistěte se, že vaše dítě cítí (a je) v bezpečí a zajistěte mu bezpodmínečnou podporu. Rodiče musejí svými slovy a činy ukázat dětem, že i oni chtějí stejný konečný výsledek: že kyberšikana přestane a život už nikdy nebude tak těžký.
- Důkladně vyšetřete situaci tak, abyste plně porozuměli tomu, co se stalo, kdo byl do kyberšikany zapleten, a jak to všechno začalo. Nalezení hlavní příčiny kyberšikany vám pomůže rozhodnout se pro adekvátní řešení – ať už bylo vaše dítě obětí nebo agresorem.
- Vyhněte se bezprostřednímu zákazu přístupu na ICQ, e-mail, sociální sítě, mobil, popř. Internet jako takový. Tato strategie nejenže nevyřeší výchozí interpersonální konflikt, ale ani nesníží současné nebo budoucí případy obtěžování.

Pravděpodobně také zablokuje přirozenou linii komunikace a děti, které jsou zvyklé na častý přístup k Internetu, budou klást vašemu zakazu otevřený odpor.

- Pokud to uznáte za vhodné, kontaktujte rodiče kyberagresora, nebo naplánujte schůzku s vedením školy (nebo důvěryhodným učitelem), abyste věc mohli společně probrat.
- V případě nutnosti kontaktujte a spolupracujte s poskytovatelem internetové služby, mobilním operátorem nebo správcem chatovací místnosti. Společně můžete vyřešit danou záležitost, nebo odstranit nevhodný materiál.
- V některých případech je vhodné kontaktovat policii. Např. tehdy, když je vyhrožováno fyzickým napadením nebo může být spáchán trestný čin (únos, posílání erotických fotek dětí a mladistvých apod.)
- Hovořte o kyberšikaně s ostatními rodiči a místními organizacemi, abyste zvýšili jejich podvědomí o tomto chování a zjistěte spolu rozsah kyberšikany mezi dětmi z vašeho okolí. Varujte ostatní rodiče, pokud se stalo vaše dítě obětí kyberšikany. Může to vybudnout k zájmu o online zkušenosti jejich vlastních dětí.
- Vyvoďte tvrdé důsledky, pokud se vaše dítě angažuje v kyberšikaně coby agresor a zvyšujte trest, pokud se toto chování opakuje, nebo je opravdu závažné. Jedině tak vaše dítě pochopí neakceptovatelnost chování, kterým obtěžuje jiné lidi online.
- Spolupracujte se školou vašeho dítěte. Jsou školeni v řešení problémů tohoto typu. Pokud cítíte, že to nikam nevede, konzultujte problém s pedagogy jiné školy.
- Detailně mluvte o problému se svým dítětem a ujistěte se, že plně rozumíte rolím obou stran, motivaci a tomu, jak byla technologie zneužita. Spolupracujte se svým dítětem tak, abyste dosáhli oběma stranám vyhovujícímu postupu, který bude zahrnovat nabídku jejich vstupu do řešení situace (jak by „oni“ chtěli, aby situace dopadla?)

2.6.3 Škola

Škola má nezastupitelnou roli při řešení kyberšikany a měla by ji řešit vždy, když vyjde najevo. Prvotním postupem by mělo být zmapování konkrétního případu a vyhodnocení, zda je škola kompetentní k řešení daného problému. Škola nese plnou zodpověd-

nost v případě, že ke kyberšikaně došlo v rámci vyučování. V takovém případě je nutná spolupráce školního metodika prevence s výchovným poradcem, školním psychologem, třídním učitelem a také s odborníkem IT, aby bylo možné zajistit důkazy a stopy (např. zálohování dat). Je nutné mít také na paměti, že kyberšikana může jít ruku v ruce s klasickou šikanou, ať už přímou či nepřímou, a proto je důležité věnovat pozornost i možnosti, zda případ kyberšikany není součástí běžné šikany, která na dané škole, v daném kolektivu případně probíhá.

Obecně může pedagog působit proti kyberšikaně preventivně tak, že se bude snažit posílit empatii mezi žáky, bude pracovat na klimatu v daném kolektivu, povede žáky k úctě k druhým, a bude se snažit vytvářet dobré vztahy.

Existují doporučení pro školy a pedagogické pracovníky, jak postupovat a jaká učinit opatření v případě zjištění kyberšikany.

Dle Kavalíra (2009) by škola měla učinit následující opatření, která by mohla pomoci jako prevence proti kyberšikaně:

1. Důkladně vyřešte všechny incidenty tak, abyste mohli v případě nutnosti kázeňsky postihnout ty studenty, kteří se kyberšikany opravdu dopustili.
2. Zajistěte si podporu a pomoc externího pracovníka, se kterým má vaše škola navázanou spolupráci, nevyjímaje pracovníka represivního orgánu. To zvláště v případě, kdy kyberšikana zahrnovala reálné ohrožení bezpečnosti studentů nebo zaměstnanců školy.
3. Jakmile identifikujete agresora/y, zvolte takové řešení, které je odpovídající závažnosti prohřešku a důsledkům, které způsobil.
4. Informujte rodiče kyberagresora o tom, že chování jejich dítěte je bráno vážně a na vaší škole nebude tolerováno.
5. Poučte rodiče, že mohou kontaktovat právníka. Některé případy kyberšikany nespadají do kompetencí školy. V těchto případech mohou mít rodiče zájem řešit situaci jinými cestami. Mohou žalovat kyberagresora u občanského soudu např. za obtěžování, úmyslné vystavování nepříjemným zážitkům, stresu atd.

6. V případech, kdy se kyberšikana odehrála prostřednictvím mobilního telefonu, kontaktujte mobilního operátora. Shromažďujte data, která mohou sloužit jako důkaz. Předtím než je vymaže, uchová je po nějakou dobu na svých serverech.

7. Ponechávejte si všechny důkazy kyberšikany. Založte si složku, kde budete mít všechny snímky z obrazovky, zprávy, záznamy apod. Tak můžete demonstrovat závažnost chování a jeho dopad na školu. Toto je rozhodující speciálně v případech, kdy máte v úmyslu studenty formálně potrestat (např. podmíněčným vyloučením nebo vyloučením).

8. Kontaktujte a spolupracujte s MySpace, Facebookem, nebo jakýmkoli jiným webovým prostředím, kde ke kyberšikaně došlo. Jejich zaměstnanci jsou zvyklí spolupracovat při řešení kyberšikany a mohou vám asistovat při odstranění závadného obsahu, shromažďování důkazů, nebo vám mohou poskytnout kontakt na někoho, kdo vám může pomoci.

9. Poproste radu ostatní školy, jak ony v minulosti řešily podobné případy.

10. Používejte kreativní strategie neformálních řešení, obzvláště v případech méně závažných forem kyberšikany, které nevyústily do závažné újmy oběti. Například můžete od studentů požadovat, aby vytvořili plakáty proti kyberšikaně a vyvěsili je po škole. Od starších studentů můžete požadovat, aby připravili pro mladší studenty stručnou přednášku o důležitosti.

2.7 Prevence a její význam

Procházka (2014) uvádí, že „pokud přemýšlíme o prevenci a jejím místě ve škole, napadne nás řada souvislostí. Musíme zjistit jaké meze a možnosti jako učitel máme, když dostaneme za úkol připravit školní prevenci a realizovat ji. První otázkou bude, zda musíme školní vzdělávací program na preventivní témata také zaměřovat, kdo nám takovou povinnost určuje a jaká je podpora, kterou nám poskytne systém, který případně tyto povinnosti škole stanovuje, koho všeho se to týká. Druhou otázkou může být, jaký má prevence cíl a na jaké oblasti má být prevence zaměřena. Tato otázka souvisí s tím, jak preventivní strategii a program ve škole připravit a realizovat a také jak poznáme, že to, co jsme zrealizovali, má preventivní dopady? Povinnosti školám na poli prevence stanovuje Ministerstvo školství a mládeže a zřizovatelé a to na základě strategických

plánu v oblasti prevence a metodického řízení v této oblasti (např. metodická opatření MŠMT).“

2.7.1 Cíl prevence a na co má být prevence zaměřena?

Legislativa, strategie i metodiky nám cílové oblasti i obsahového zaměření prevence definují. Cílem školy je ochrana dětí, podpora zdraví a předcházení rizikům. Především je důležité pochopit co je a co není prevence. Prevence má za úkol chránit, zasáhnout dříve, než problém nastane tzv. pedagogicky předvídat. Je důležité si vyjasnit, zda lze někoho druhého před něčím ochránit.

Prevence

Prevence má svou nezastupitelnou roli. Pedagog by si měl všímat změn ve skupinách a kolektivu, vytvořit pocit důvěrného a bezpečného prostředí pro žáky, a i pro řešení jejich případných problémů. Projevit zájem a empatii o žáky a jejich způsob trávení volného času. Dále je nutné vzdělávat žáky v kybernetické bezpečnosti a právním vědomí v kyberprostoru.

Jedná se však o velmi ožehavé téma. Je to právě prevence, která přímo ovlivňuje výskyt patologických fenoménů spojených s informační komunikační technologií v rámci školního prostředí. Je nutné si uvědomit, že kyberšikana se ve školním prostředí vyskytuje, stejně jako šikana běžná, ať už psychická nebo fyzická. Je tedy velmi nezbytné ve školním prostředí dávat velký prostor preventivním programům zaměřeným zejména na kyberšikanu.

Bendl (2003) uvádí, že *„žáci by se měli ve škole učit úctě k člověku, toleranci, solidaritě. Měli by se učit, jak pomáhat druhým lidem apod. Toto je dnes cílem a obsahem mravní výchovy ve škole, popř. Tzv. Osobnostní a sociální výchovy“* (s. 55-56).

Pedagogičtí pracovníci mohou absolvovat různé kurzy, které jim umožní se naučit a používat nástroje pro minimalizaci šikany a kyberšikany. S ohledem na to jak se kyberprostor stává součástí běžného života dnešní mládeže, by každý pedagogický pracovník měl umět rozpoznat varovné signály šikany a kyberšikany a umět na ně přiměřeně reagovat.

Obecně lze říci, že pedagogický pracovník by měl monitorovat chování žáků v průběhu dne, zamyslet se nad tím, která riziková období se v průběhu dne vyskytují. Proto je v době školního vyučování důležité, aby byla dodržována školní kázeň a případně byl zaveden školní dozor. Nezřídka se stává, že šikana se objeví tam, kde pedagog deleguje některé své pedagogické pravomoce na některé žáky, kteří mají za úkol dohlížet na ostatní, aby byl v době přestávek v učebně zachován klid a pořádek.

Důležité je také, aby žáci měli možnost vybití tenze, samozřejmě společensky přijatelným způsobem, tedy např. různé sportovní aktivity. Jak bylo zmíněno výše, je také důležité, aby ve třídě bylo budováno klima empatie a vzájemné pomoci.

Základní dělení prevence je všem známo, jedná se o primární, sekundární a terciální prevenci.

Zcela logicky se pak primární prevence uplatňuje ve chvílích, kdy k šikaně si kyberšikaně dosud nedošlo. Jde o výchovu harmonické osobnosti dítěte, informovanosti dětí i jejich rodičů o rizicích kyberprostoru, a o právech uživatelů internetu, toto bylo podrobněji rozebráno v kapitole 7.2.

Bendl (2003) k sekundární prevenci uvádí, že tato se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně už došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Řadí sem včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči oběti, jednání s rodiči agresorů, komunikace s ostatními rodiči, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory (postihy, monitorování, tlumení agresivních sklonů, pochvala za zvládnutí impulzivity v provokující situaci, výcvik sociálních dovedností, zaměstnání vhodnou činností).

Pokud se jedná o terciální prevenci, tak ta v současné době v podstatě neexistuje. Je však nutné toto v budoucnu změnit. Vhodné by bylo, aby škole bylo k dispozici speciální pracoviště, které by celodenně pracovalo s agresory. Takto je v současné době pracováno s agresory domácího násilí, kdy se tomuto věnuje např. Liga otevřených mužů, která se ve svém projektu zaměřuje na zvládnání vzteku u osob, které se dopouštějí násilí ve vztazích. Podobný program nabízí i společnost Persefona. Avšak tato možnost zcela absentuje u problematiky šikany a kyberšikany. Jediný krok, který je v rámci ter-

ciární prevence učiněn, je vyjmutí agresora z konkrétního kolektivu a školy a jeho přemístění na školu jinou.

2.7.2 Příklady podpůrných institucí

Internet Hotline

Jedná se o první českou internetovou horkou linku. Prostřednictvím elektronické pošty nebo anonymního formuláře lze oznámit nezákonný obsah nebo jiný problém (šíření dětské pornografie a šíření dalšího nelegálního obsahu). V oznámení je nutno uvést link na výskyt nelegálního obsahu, čas a datum. Oznámení je následně vyhodnoceno a případně dojde k jeho předání Policii ČR. V případě výskytu webových stránek v zahraničí, je tato informace poskytnuta příslušným úřadům daného stát. Oznamovatel zůstává v anonymitě. Tato linka vznikla ve spolupráci s Policií ČR, nadací Naše dítě a veřejností. Tuto linku je možné nalézt na www.internethotline.cz.

Policejní internetová horká linka

Jak vyplývá z názvu, linka je provozovaná Policií ČR, která na základě poznatků od občanů, že se v prostředí internetu nachází závadový materiál či oznámení o konkrétních případech, kdy je na místě podezření ze spáchání trestného činu (např. šíření nelegálních forem pornografie, extrémistická propaganda, porušení autorských práv, vydírání, vyhrožování atd.) tato oznámení dále zpracovává a vyhodnocuje. Pro tento účel je určený speciální formulář, kde je možné kriminální jednání nahlásit, nalezneme jej na stránkách Policie ČR v odkazovém banneru „hlášení kyberkriminality“. Oznámení je možné provést jak anonymně tak konkrétně. Pokud oznamovatel uvede kontaktní údaje ke své osobě, bude následně i ze strany PČR vyrozuměn. Díky tomuto kanálu je možné, aby v případě potřeby bylo možné nepřetržitě podávat podněty k prošetření Policií ČR. Veškeré potřebné informace včetně zmiňovaného oznamovacího formuláře je možné nalézt na stránkách www.policie.cz.

Linka důvěry Dětského krizového centra

Tato linka funguje nepřetržitě a anonymně na telefonním čísle 241 484 149. Další způsob kontaktu je možný prostřednictvím skypu na adres [ld_dkc](https://www.skype.com/user/ld_dkc), a to vždy od pondělí do čtvrtka v době od 14.00 do 22.00 hod, a od pátku do neděle v době od 10.00 do 22.00

hod. Je možné využít i chatu (www.elinka.iporadna.cz). Více informací je možné nalézt na www.linkaduverydka.cz a www.ditekriize.cz.

Bílý kruh bezpečí

Toto občanské sdružení na svých stránkách i prostřednictvím vydaných letáků či brožur doporučuje obětem kyberstalkingu a stalkingu jak postupovat, tedy oznámit pronásledovateli, že si další kontakt nepřeje a vyzvat jej, aby svého jednání zanechal. Následně žádným způsobem na kontakty se strany pronásledovatele nereagovat, avšak uchovat je jako potřebné důkazy. Dále je oběti doporučováno kontaktovat Policii ČR a jednání pronásledovatele oznámit. Non stop poradenská pomoc Bílého kruhu bezpečí je poskytována na telefonním čísle 257 317 110. Více informací je možné nalézt na stránkách občanského sdružení, tedy www.bkb.cz.

Poradna projektu Bezpečný internet

Prostřednictvím jednoduchého formuláře se na tuto poradnu může obrátit jakýkoliv uživatel internetu. Každý zaslaný dotaz je zpracován, vyhodnocen a následně postoupen odborníkům z partnerských subjektů jako je např. Microsoft, Seznam, Policie ČR, Česká spořitelna atd. Na stránkách poradny je také možné nalézt velké množství již zodpovězených dotazů, seřazených dle témat, jako jsou sociální sítě, konzultace právního charakteru, bezpečnost domény, ohlášení na podezření ze spáchání trestného činu, internetové bankovníctví atd. Veškeré podrobnosti včetně uvedeného formuláře je možné nalézt na stránkách www.bezpecnyinternet.cz.

Saferinternet.cz

Tyto stránky podporují vzdělávání a výzkum v oblasti internetových komunikačních technologií. Vzdělávání je zaměřeno zejména na děti, které nejvíce ohrožuje závadové

a nevhodné chování na internetu. Saferinternet pořádná konference, přednášky, školení a semináře, které jsou zaměřeny na bezpečné užívání internetu a prevenci internetové kriminality. Také je zde nabízena pomoc proti šíření ilegálního obsahu na internetu.

Horká linka

Pokud uživatel narazí na nezákonný obsah na internetu, jako je např. rasismus, obrazový materiál se zneužívajícími dětmi, stránky nabádající k sebepoškozování atd. Může toto oznámit prostřednictvím webového formuláře tohoto kontaktního centra. Takové oznámení je následně vyhodnoceno a případně předána k šetření Policii ČR. Tato linka také pomáhá řešit problémy uživatelů s nevhodným chováním na Facebooku. Více informací je možné nalézt na www.horkalinka.cz.

Červené tlačítko

Jedná se o rychlý nástroj k ohlášení závadového obsahu na internetových stránkách. Více informací na stránkách www.cervenetlacitko.cz.

Linka pomoci

Jde o krizovou linku, která poskytuje pomoc dětem, které se cítí ohroženy internetovou kriminalitou. Forma kontaktu je buď prostřednictvím chatu, e-mailu nebo telefonické linky. Touto linkou je také realizovány projekty a kampaně za účelem upozornit na potenciální rizika internetové komunikace, a to jak děti, tak jejich rodiče. Odkaz na tuto linku je www.pomoconline.cz.

Kyberšikana.eu

Tento projekt vypracovaly dospívající Tereza Ondrášková a Monika Vlachová, kdy se jedná o stránku zaměřenou na prevenci problematického chování na internetu. Více informací na www.kybersikana.eu.

Google.cz

Tato česká verze celosvětově známého prohlížeče nabízí služby ve formě Centra bezpečnosti pro rodiče a děti. Je zde umožněno nahlásit nevhodný či závadový obsah například na You Tube. Dále je možné využít nabídky služby Bezpečné vyhledávání v tele-

fonu a Bezpečný režim You Tube. Bližší informace je možné nalézt na www.google.cz/familysafety/.

2.7.3 Legislativa v ČR

Trestné činy jsou v České republice taxativně vyměřeny v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku. Kyberšikana a šikana však není trestným činem. Chování, které lze takto označit, však může naplnit skutkovou podstatu některých trestných činů, např. Vydírání dle § 175 trestního zákoníku, Nebezpečné vyhrožování dle § 353 trestního zákoníku, Nebezpečné pronásledování dle § 354 trestního zákoníku nebo Útisku dle § 177 trestního zákoníku.

Legislativa České republiky také jednoznačně upravuje trestní odpovědnost, která je stanovena dovršením 15ti let věku. Trestné činy spáchané osobami ve věku 15 až 18 let jsou nazývány „provinění“.

Osoby mladší 15ti let se nedopouští trestného činu, ale činu jinak trestného.

Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku. Dle tohoto zákona lze pachateli uložit některá z následujících opatření: výchovné opatření, ochranné opatření, nebo trestní opatření. V případě páchaní trestní činnosti osobami mladšími 18 ti let je třeba klást velký důraz na spolupráci rodiny, školy, orgánu sociálně právní ochrany dětí a také probační a mediační služby.

Stejně jako každý člověk by měl znát Listinu základních práv a svobod, a být si tak vědom právního prostoru, který je mu vymezen, mělo by každé dítě být seznámeno se svými právy v kyberprostoru. Tuto listinu lze tedy vnímat jako výrazný nástroj prevence právě i pro kyberšikana, která se na internetu odehrává.

Martínek (2015) uvádí plné znění takto:

- Mám právo bádát, učit se a užívat si na internetu všechny dobré věci.
- Mám právo nevyplňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky.
- Mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti.
- Mám právo se na internetu cítit bezpečně a být v bezpečí.

- Mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím.
- Mám právo požádat rodiče či učitele o pomoc.
- Mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci.
- Mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se na internetu chová divně.
- Mám právo, aby mě nikdo neobtěžoval a netrápil.
- Mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt, tj. aby mi neubližovali

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část mé bakalářské práce je zaměřena na zjištění zkušeností s komunikací prostřednictvím elektronických technologií a zmapování povědomí o kyberšikaně u žáků ve starším školním věku. V tomto období žáci začínají dospívat, ovlivňují je vrstevnické skupiny a tráví svůj volný čas na internetu, zejména tedy na sociálních sítích, jako je Facebook, Instagram, na kanálech Youtube, TikTok a dalších. Žáci školou povinni jsou ohroženi tímto fenoménem, obzvláště v období sekundárního vzdělávání. Za nejúčinnější nástroj v boji proti šikaně a kyberšikaně je považována prevence, v českém školním prostředí primární prevence.

3.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjištění zkušeností s komunikací prostřednictvím elektronických technologií a zmapování povědomí o kyberšikaně u žáků ve starším školním věku.

Dílčí cíle:

1. Zjistit, jak často se děti pohybují v internetovém prostředí, kde mohou být vystaveni kyberšikaně.
2. Provéřit, do jaké míry se orientují žáci v problematice zvaném kyberšikana.
3. Zjistit, zda děti mají zkušenosti s klasickou formou šikany.
4. Zjistit, zda děti mají zkušenosti s kyberšikanou

Na základě výše uvedených výzkumných cílů formuluji následující výzkumné otázky:

- 1) Budou respondenti uvádět pravidelnou denní praxi on-line komunikace pomocí internetu?
- 2) Bude mít většina respondentů zkušenosti s výskytem šikany ve škole?
- 3) Budě mít většina respondentů zkušenosti s prvky kyberšikanou?¹

¹ většinou zde rozumíme více, než polovinu

3.2 Metodologie

Pro zpracování výzkumné části se mi jako nejvhodnější metoda jevila metoda kvantitativního výzkumu s využitím, dotazníkového šetření. Tuto formu jsem zvolila především proto, že umožňuje relativně snadné zpracování i přes velké množství respondentů, rychlé návratnosti a anonymitu. Pro účely výzkumu používám pojem respondent, jehož použití je typické pro kvantitativní výzkumná šetření. Dotazník byl vytvořen právě pro tento výzkum a skládá se z 18 otázek.

Dotazník byl vytvořen v papírové podobě a byl distribuován pedagogy na základní škole. Celkem bylo distribuováno 150 dotazníků. 105 respondentů vyplnilo dotazník a prostřednictvím třídního učitele odevzdalo. Návratnost dotazníků tedy činí 70 procent. Lze tedy mluvit o poměrně vysoké návratnosti a ochotě respondentů se podílet na dotazníkovém šetření.

3.3 Cíl výzkumu

Cílem výzkumného šetření bylo zjištění zkušeností s komunikací prostřednictvím elektronických technologií a zmapování povědomí dětí o kyberšikaně ve starším školním věku. V tomto období žáci začínají dospívat, ovlivňují je vrstevnické skupiny a tráví svůj volný čas na internetu, zejména tedy na sociálních sítích, jako je Facebook, Instagram, na kanálech Youtube, TikTok a dalších. Žáci školou povinni jsou ohroženi tímto fenoménem, obzvláště v období sekundárního vzdělávání. Za nejúčinnější nástroj v boji proti šikaně a kyberšikaně je považována prevence, v českém školním prostředí primární prevence. Cílem tedy je zjistit, jak jsou si děti vědomi nebezpečí, které je spojené s používáním internetu. Další otázky budou směřovat, zda znají pojem kyberšikana, zkušenosti s kyberšikanou ať už z pozice oběti nebo agresora a také, zda mají něco v podvědomí o preventivním programu kyberšikany.

3.4 Etické hledisko výzkumného šetření

Všichni oslovení respondenti šetření byli dopředu seznámeni s jeho tématem, formou a účelem. Byli ujištěni, že bude zachována jejich naprostá anonymita. Tyto děti prochází obdobím pubescence, proto budu zjišťovat, zda ví, co znamená kyberšikana. Kyberši-

kana je velmi aktuálním tématem, které souvisí s masovým rozšířením informačních a komunikačních technologií ve společnosti, a v období staršího školního věku představuje značné riziko.

3.5 Metodologie výzkumu

Metodou k získání dat byl vybrán kvantitativní výzkum. Pracuje s číselnými údaji a zajišťuje jejich míru výskytu. U tohoto výzkumu bude hlavním cílem vysvětlení a třídění údajů. Tato metoda je vybrána proto, že je to nejefektivnější způsobem, jak z teorie vyvozovat hypotézy, které výzkum potvrdí či vyvrátí. Výzkumným nástrojem bude použit dotazník. Tento druh výzkumu je zvolen proto, že je anonymní a umožňuje oslovit velký počet respondentů za velmi krátkou dobu, dokáže získat mnoho informací. Otázky v dotazníku jsou formulovány jednoduše a srozumitelně, aby byly ze strany respondentů lehce pochopitelné, vzhledem k tomu, že se jedná o žáky. Dotazník je rozdělen do tří částí. Ve vstupní části jsou uvedeny informace o zadavateli dotazníku a hlavička instituce. Respondenti jsou v ní seznámeni s účelem dotazníku a způsobem jeho vyplnění.

V druhé části je respondentům kladeno 15 otázek, kde jsou používány tzv. uzavřené otázky. Každá otázka nabízí předem dané odpovědi, ze kterých respondent vybírá a označuje vhodné odpovědi. Nejčastěji jsou používány tzv. dichotomické otázky – tzn. respondenti volí odpovědi mezi variantami „Ano“ a „Ne“. Přidána je také odpověď „Nevím“.

3.6 Průběh výzkumu a popis výzkumného vzorku

Samotné výzkumné šetření proběhlo ve 2 etapách, a to fáze přípravné a fáze realizační. Fázi přípravnou lze popsat jako předvýzkum, během kterého jsem nastudovala patřičné zdroje informací, zvolila metodologie a cíle práce. Vzhledem k tomu, že se jedná o nezletilé žáky, seznámila jsem paní ředitelku základní školy v Příbrami s mým úmyslem dotazníkového přísně anonymní. Protože paní ředitelku znám, jelikož jsem sama zaměstnancem této základní školy, nebyl problém a souhlasila s podmínkami, které jsem jí nastínila. Na základě výše uvedeného jsem tedy vybrala výzkumný vzorek.

Druhou fází - realizační fází je myšleno konkrétní výzkumné šetření a jeho následné zpracování a vyhodnocení. Samotné dotazníkové šetření, myšleno distribuce a doba

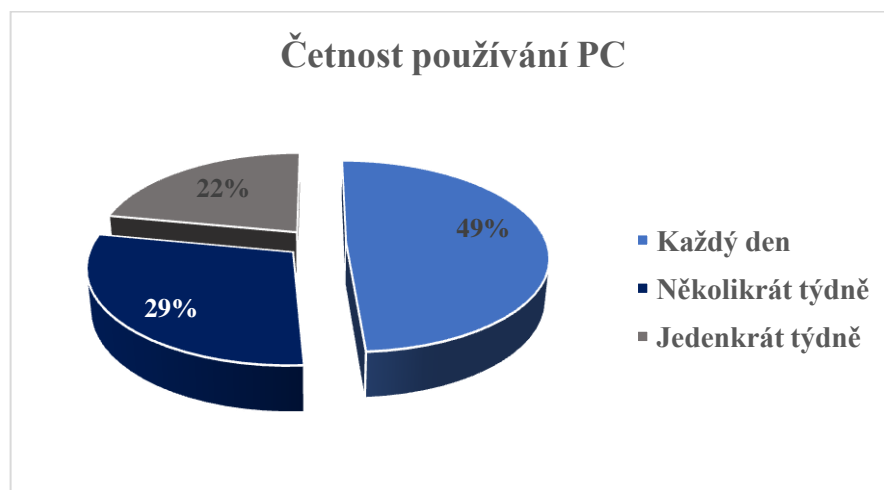
pro navrácení dotazníku třídnímu učiteli, proběhlo v období mezi 15.-18. dubnem letošního roku. Samotné vyhodnocování proběhlo během měsíce května statistickou metodou prostřednictvím procedur základní deskriptivní statistiky. Pro přehlednost jsem data rozdělila dle tematických oblastí, které hypotézy definují a vypracovala tabulky a grafy, které výsledky zobrazují.

Výzkumný vzorek v tomto šetření tvoří žáci 6. až 9. tříd, ve věku 13-15 let vybrané základní školy v Příbrami. Žáci byli vybráni náhodně vzhledem k jejich věku. Jediným výběrovým kritériem proto bylo, aby navštěvovali 6.- 9. ročník základní školy. Jedná se žáky základní školy ve městě Příbram, která je spádová i pro žáky z okolních vesnic, na kterých jsou pouze malotřídní základní školy s třídami pouze 1. stupně.

3.7 Vyhodnocení výzkumu

Otázka č. 1. Jak často používáš PC?

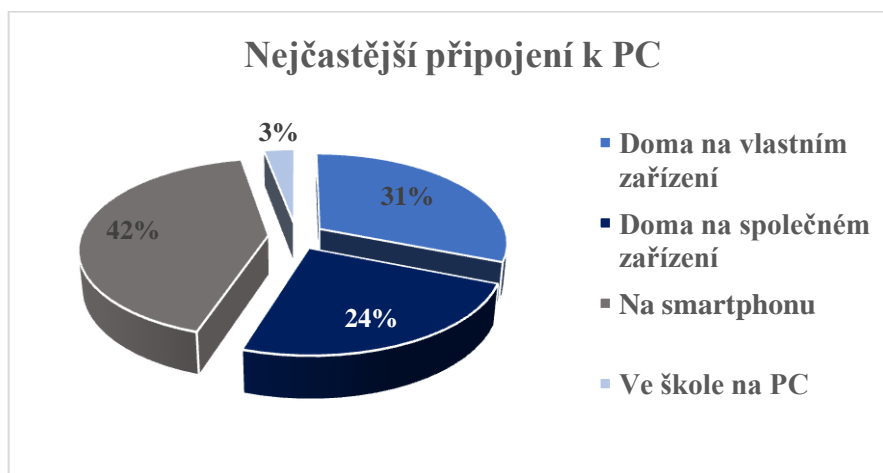
V první otázce jsme zjišťovali, jak často používají naši respondenti počítač. Nejvíce procent dosáhla odpověď *každý den* - tuto možnost vybrala téměř polovina respondentů (49 %, 52 žáků), možnost *několikrát týdně* zvolilo 29 % dotázaných (30 žáků) a přibližně pětina (22 %, 23 žáků) dětí zvolilo možnost *jedenkrát týdně*.

Graf 1 Četnost používání PC (vlastní zpracování)

Otázka č. 2. Jak se nejčastěji připojuješ k internetu?

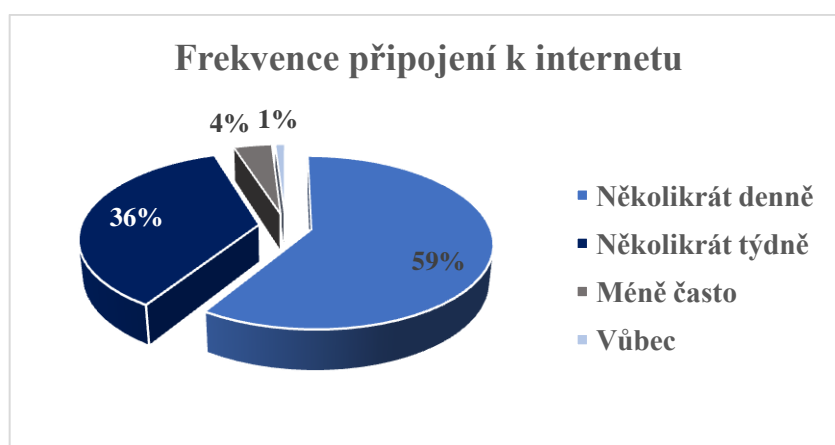
Na druhou otázku - Jak se nejčastěji připojuješ k internetu, označilo 31 % dětí (33 žáků) možnost *Doma na vlastním zařízení*, 24 % (25 žáků) označilo možnost *Doma na společném zařízení*, a nejvíce dotázaných (42 %, 44 žáků) bývá připojeno prostřednictvím *smartphonu*. Možnost *Ve škole na PC* zvolilo pouze 3 % dotázaných (3 žáci).

Graf 2 Četnost používání PC (vlastní zpracování)

Otázka č. 3. Jak často býváš připojen na internet?

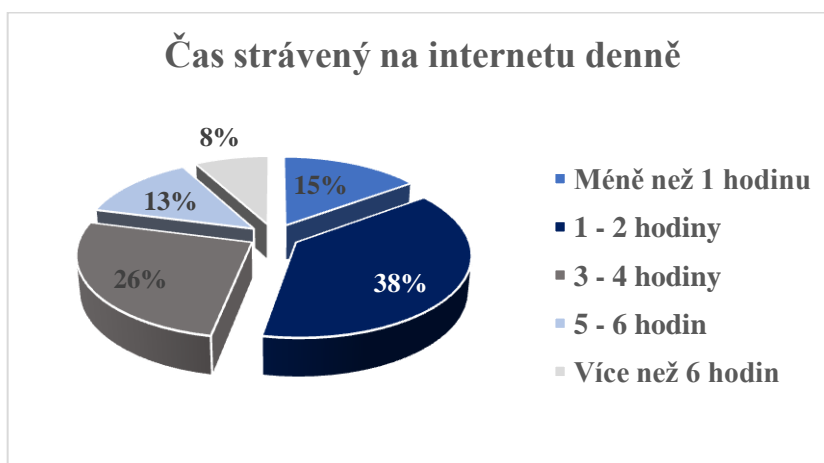
Třetí otázkou jsme zjišťovali, jak často bývají žáci připojeni k internetu. Nejméně procent získala odpověď *Vůbec*, vybralo ji pouze 1 žák (1 %), nejčastější odpovědí potom byla možnost *Několikrát denně* (59 %, 62 žáků), druhou nejčastější volbou byla možnost *Několikrát týdně* (36 %, 38 žáků) a méně často tak činí 4 % respondentů (4 žáci).

Graf 3 Frekvence připojení k internetu (vlastní zpracování)

Otázka č. 4. Kolik času trávíš online?

Čtvrtou otázkou jsme zjišťovali, kolik času děti tráví na internetu denně. Zjistili jsme, že pouze 15 % dotázaných (16 žáků) bývá připojeno na internet méně než 1 hodinu denně, nejvíce respondentů (38 %, 40 žáků) je pak připojeno denně přibližně 1-2 hodiny. Čtvrtina dotázaných (26 %, 27 žáků) se připojuje denně na dobu 3-4 hodin, 13 % dětí (14 žáků) je potom denně online 5-6 hodin a 8 % dotázaných (8 žáků) vybralo možnost *Více než 6 hodin*.

Graf 4 Čas strávený na internetu denně (vlastní zpracování)

Otázka č. 5. Kolik času denně trávíš při následujících aktivitách?

Pátou otázkou jsme zjišťovali, kolik času děti denně tráví vybranými činnostmi. Z tabulky níže vyplývá, že nejčastější aktivitou na internetu je komunikace s kamarády přes nejrůznější sociální sítě a komunikační média, následuje sledování videí na platformě youtube a sdílení statusů, fotografií nebo videí na sociálních sítích. Pozitivním zjištěním je, že naprostá většina dětí se na internetu neseznamuje s neznámými lidmi.

Tabulka 1 Čas strávený vybranými aktivitami (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Vůbec	Méně než 30 minut	30 minut až 1 hodinu	1-2 hodiny	více než 2 hodiny
Vyhledávání informací do školy	9%	49%	32%	8%	2%
Čtení článků na webu	38%	40%	17%	4%	1%
Psaní blogů, tvorba webu	91%	6%	2%	1%	1%
Psaní a čtení e-mailů	29%	62%	6%	2%	1%
Sociální sítě – sdílení statusů, fotografií, videí	36%	24%	19%	10%	11%
Komunikace s kamarády (WhatsApp, Messenger Aj.)	16%	23%	23%	16%	22%
Sledování videí na youtube	14%	23%	20%	24%	19%
Hraní her	30%	30%	19%	14%	7%
Stahování souborů (filmy, hudba, hry...)	34%	44%	13%	5%	4%
Psaní si na „seznamkách“ s neznámými lidmi	93%	4%	2%	2%	1%
Nakupování přes internet	71%	24%	2%	2%	2%

Otázka č. 6. Kolik času denně trávíš při určitých aktivitách bez použití internetu?

V této otázce jsme se děti ptali, kolik času denně tráví při činnostech bez použití internetu. Z výsledků můžeme vidět, že nejčastější aktivitou je pro děti setkávání se s kamarády - této činnosti se čtvrtina respondentů věnuje více, než 2 hodiny denně, následuje sportování či jiné pohybové aktivity, které denně alespoň jednu hodinu provozuje 59 % respondentů. Negativním zjištěním, což odráží trend poslední doby, je fakt, že polovina respondentů nečte buď vůbec, nebo jen pár minut denně.

Tabulka 2 Čas strávený vybranými aktivitami bez internetu (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Vůbec	Méně než 30 minut	30 minut až 1 hodinu	1-2 hodiny	více než 2 hodiny
Setkání se s kamarády	6%	13%	28%	27%	25%
Sportování, pohybové aktivity	5%	19%	17%	39%	20%
Zájmové kroužky (jiné než sportovní)	23%	9%	28%	30%	10%
Čtení knih	21%	30%	27%	13%	9%
Pobyt v přírodě, venku	6%	26%	28%	23%	16%

Otázka č. 7. Díky používání mobilních zařízení a internetu můžeš navázat kontakt s někým, koho osobně neznáš. Odpověz, prosím, nakolik máš zkušenost s následujícími situacemi.

V rámci sedmé otázky výzkum přinesl zajímavé výsledky. Ačkoliv naprostá většina dětí je opatrná, co se týče osobních schůzek s neznámými lidmi, respondenti už nejsou tak obezřetní, co se týče komunikace s cizinci (minimálně jednou se do rozhovoru s cizím člověkem pustila třetina dotázaných) nebo zveřejňování soukromých fotografií týče (více než polovina respondentů tak činí občas nebo často). Nebezpečí může představo-

vat také fakt, že pětina respondentů již alespoň jednou poskytla své přihlašovací údaje jiným osobám.

Tabulka 3 Zkušenost s vybranými situacemi (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Seznámil ses někdy prostřednictvím internetu s dosud neznámými lidmi?	63%	13%	16%	8%
Požádal si nebo přijal/a žádost o přátelství na sociálních sítích od neznámých lidí?	61%	9%	21%	9%
Komunikuješ na sociálních sítích s lidmi, které osobně neznáš?	64%	13%	15%	8%
Přidáváš se na sociálních sítích do skupin lidí, které osobně neznáš?	83%	4%	9%	4%
Zveřejňuješ své fotografie na sociálních sítích?	41%	9%	37%	13%
Dostal jsi někdy zprávy od neznámých lidí?	36%	24%	31%	9%
Odpověděl jsi na zprávy od neznámých lidí?	58%	16%	22%	4%
Zpřístupnil jsi někdy některé své osobní údaje (jméno, adresu ...) lidem, se kterými ses seznámil jen na internetu?	84%	10%	4%	2%
Požádal jsi někdy o osobní schůzku člověka, kterého jsi poznal přes internet?	88%	7%	3%	2%
Přijal jsi někdy pozvání na setkání od člověka, kterého jsi znal přes internet?	89%	6%	4%	1%
Řekl jsi někdy svá přístupová hesla ke svým účtům na internetu jiným osobám?	75%	21%	4%	1%

Otázka č. 8. Stalo se Ti někdy, že ses ve třídě nebo ve škole setkal s následujícími způsoby chování vůči Tobě?

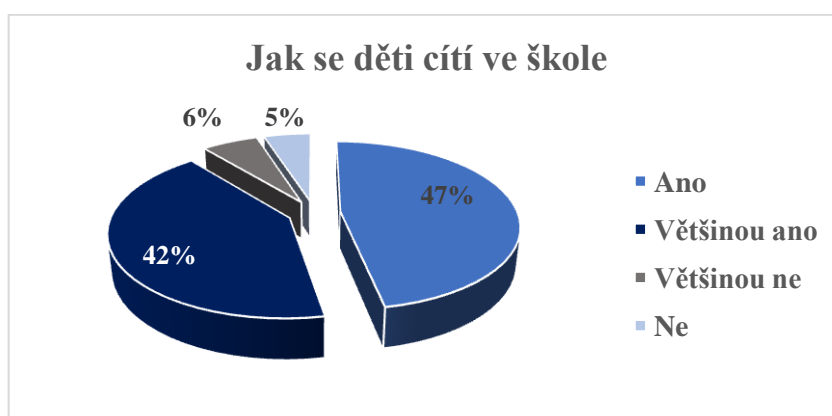
Následující otázka se věnovala „klasické“ formě šikany ve třídě. Zjištěné výsledky nejsou příliš pozitivní - přibližně třetina dětí se občas nebo často setkává s negativním chováním v podobě záměrného ignorování, šíření nepravdivých informací nebo posmívání, pětina dětí potom občas nebo často zažívá shazování věcí z lavice, kopání, postrkování či bití.

Tabulka 4 Zkušenost s vybraným chováním ve třídě (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Posmíval se Ti někdo nebo tě zesměšňoval	33%	23%	39%	5%
Fyzicky Tě někdo ohrožoval nebo zastrašoval	70%	18%	11%	1%
Někdo Tě kopal, postrkoval nebo Tě udeřil.	48%	29%	18%	5%
Někdo o Tobě šířil o Tobě nepravdivé informace.	37%	32%	26%	5%
Někdo Ti bral svačinu.	79%	10%	7%	4%
Někdo Ti shazoval věci z lavice.	56%	21%	15%	8%
Záměrně tě někdo ignoroval.	48%	22%	22%	8%
Jiný způsob	91%	4%	3%	3%

Otázka č. 9. Cítíš se ve své škole bezpečně?

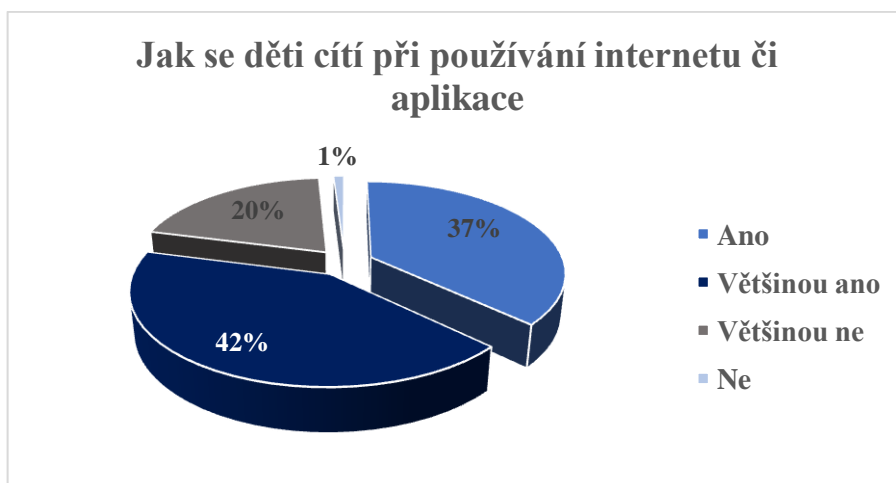
Devátou otázkou jsme zjišťovali, zda se děti cítí ve své škole bezpečně. Většina dotázaných odpověděla kladně (vždy - 47 %, 49 žáků a většinou ano 42 %, 44 žáků). Možnost *Většinou ne* zvolilo 6 % dětí (6 žáků) a 5 % dotázaných (5 žáků) se ve své škole vůbec necítí bezpečně. Můžeme konstatovat, že přibližně desetina respondentů se ve své škole alespoň někdy necítí bezpečně.

Graf 5 Jak se děti cítí ve škole (vlastní zpracování)

Otázka č. 10. Cítíš se bezpečně během používání internetu či mobilních aplikací?

Podobně jako u předešlé otázky, i zde jsme zjišťovali pocit bezpečí dětí, tentokrát však během používání internetu a aplikací na mobilu. Téměř čtyři pětiny dotázaných (79 %, 83 žáků) se během používání internetu či mobilních aplikací cítí bezpečně, pětina (21 žáků) potom uvedla, že se většinou bezpečně necítí a 1 % dětí (1 žák) se nikdy v kyberprostoru necítí bezpečně.

Graf 6 Jak se děti cítí při používání internetu či aplikace (vlastní zpracování)

Otázka č. 11. Setkal ses na internetu nebo během používání mobilních zařízení s některými níže uvedenými způsoby chování vůči Tobě?

Respondenti v rámci jedenácté otázky uváděli určité zkušenosti s negativním chováním vůči jejich osobě. Konkrétně čtvrtina respondentů je občas vystavována pomluvám či šíření klamavých informací, 15 % dětí potom bylo bez jejich souhlasu foceno nebo nahráváno, přičemž tyto materiály se dostaly na internet.

Tabulka 5 Zkušenost s vybraným chováním (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Focení někoho a natáčení na mobil, následné zveřejnění bez souhlasu na internetu	60%	25%	14%	1%
Posílání výhružných mailů, sms	89%	9%	2%	1%
Pomluvy, šíření klamavých informací o někom	58%	18%	21%	3%
Vytvoření falešného profilu	71%	20%	8%	1%
Zveřejňování soukromé komunikace	79%	12%	7%	2%
Jiné	97%	1%	2%	0%

Otázka č. 12. Setkal ses s některým ze způsobů chování ve Tvém blízkém okolí, byl jsi svědkem některé ze situací uvedených v tabulce? (např. ve třídě od spolužáka vůči některému jinému spolužákovi?)

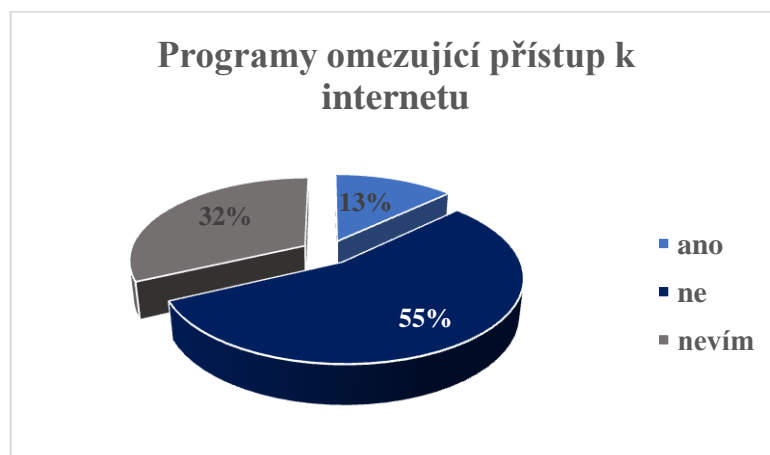
Tabulka 6 Zkušenost s vybraným chováním (vlastní zpracování)

AKTIVITA	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Někdo Ti posílal urážlivé, výhrůžné zprávy přes sms	88%	9%	3%	0%
Někdo Ti posílal výhrůžné, urážející emaily	95%	3%	2%	0%
Někdo Ti posílal zahanbující obrázky či videa	91%	6%	2%	1%
Někdo Ti posílal zraňující nebo ponižující zprávy (přes SMS, e-mail, chat...)	91%	7%	2%	0%
Někdo o Tobě šířil lži na internetu (na sociálních sítích, blogu,...)	92%	7%	1%	0%
Někdo Tě na internetu nazýval zesměšňujícími přezdívkami	89%	7%	4%	1%
Někdo sdílel na internetu Tvé osobní informace bez Tvého souhlasu.	94%	4%	3%	0%
Někdo Tě pomlouval nebo ponižil prostřednictvím falešné fotografie.	93%	7%	0%	0%
Někdo o Tobě vytvořil falešný profil na sociálních sítích	94%	5%	1%	0%
Někdo se pokusil zablokovat tvůj přístup nebo změnit heslo na tvých účtech	81%	17%	3%	0%
Někdo bez Tvého souhlasu zveřejnil část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS, sociální sítě, v chatu...	91%	5%	4%	0%
Někdo Ti zablokoval přístup do některého z Tvých elektronických účtů (e-mail, chat...) tím, že Ti ukradl Tvé heslo	95%	5%	0%	0%
Někdo posílal pod Tvým jménem zprávy někomu jinému (přes SMS, e-mail, chat...)	87%	8%	4%	1%
Někdo Tě fotil nebo natáčel s cílem Tě zesměšnit a pak to zveřejnil	92%	6%	2%	1%
Někdo Tě vyloučil z chatovací místnosti nebo ze skupiny na sociálních sítích	81%	15%	3%	1%
Jiné	99%	1%	0%	0%

Z daného výčtu negativních situací lze vidět, že děti se s uvedenými projevy chování setkávají jen zřídka. Jiné vysvětlení by mohlo být, že pokud negativní jednání neprožívají děti samy, u druhých si ho nevšímají. Překvapivým zjištěním však je, že alespoň jednou se u 17 % respondentů objevil pokus o zablokování přístupu nebo změna hesla na účtech a 15 % dotázaných již zažilo zkušenost vyloučení z chatovací místnosti nebo ze skupiny na sociálních sítích.

Otázka č. 13. Používají tví rodiče programy, které omezují tvůj přístup k internetu (blokování stránek, zabezpečení heslem apod.?)

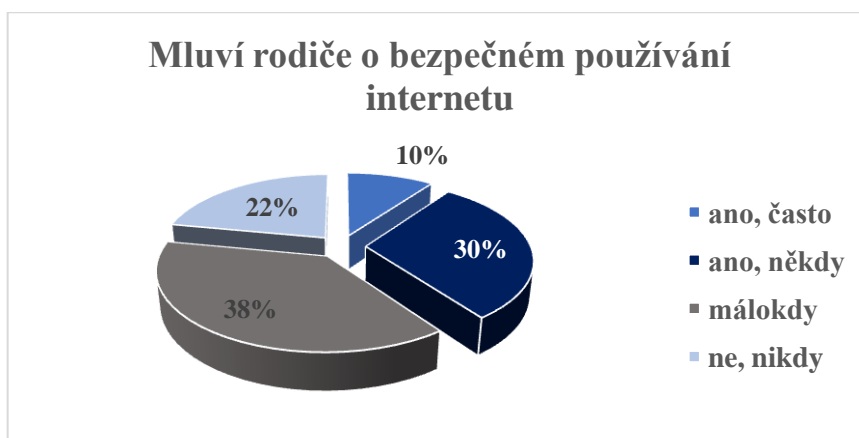
Pouze 13 % rodičů dětí (14 odpovědí) používá programy limitující přístup jejich potomků k internetu, zatímco většina (55 %, 58 odpovědí) žádné takové programy nepoužívá.

Graf 7 Programy omezující přístup k internetu (vlastní zpracování)

Otázka č. 14. Mluví s tebou rodiče o bezpečném používání internetu a mobilních zařízení?

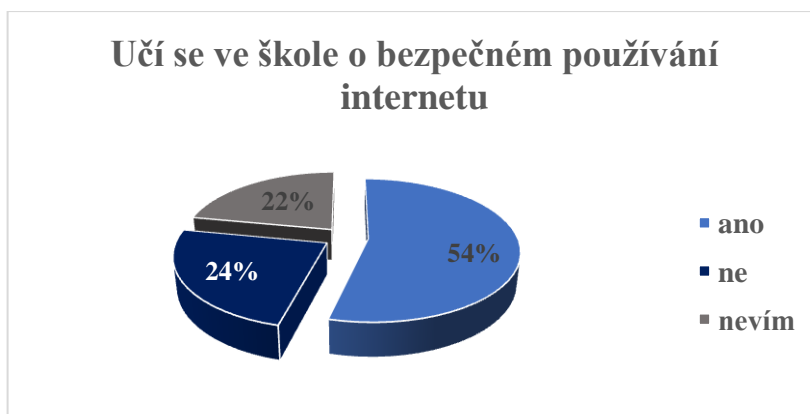
Podobně jako v předcházející otázce, ani tady výzkum nepřinesl pozitivní výsledky, neboť pouze s 10 % dětí (11 odpovědí) rodiče hovoří ohledně bezpečného používání internetu a mobilních zařízení. Domnívám se, že to je částečně způsobeno tím, že sami rodiče mnohdy nevědí, jak se na internetu nebo při používání mobilních aplikací chovat bezpečně.

Graf 8 Mluví rodiče o bezpečném používání internetu (vlastní zpracování)

Otázka č. 15. Učíte se ve škole o bezpečnosti při používání internetu a mobilních zařízení?

V rámci patnácté otázky jsme zjišťovali, zda se respondenti ve škole učí o bezpečnosti při používání internetu a mobilních zařízení. Více, než polovina respondentů (54 %, 57 žáků) odpověděla kladně, zarážející však je, že čtvrtina dětí (25 žáků) se vyjádřila negativně. Domnívám se, že to může být způsobeno tím, že si respondenti nemusí uvědomovat, že v rámci nejrůznějších předmětů se učitelé zmiňují také o této problematice.

Graf 9 Učí se ve škole o bezpečném používání internetu (vlastní zpracování)

Otázka č. 16. Znáš nějaké webové stránky zabývající se bezpečným používáním internetu a mobilních zařízení?

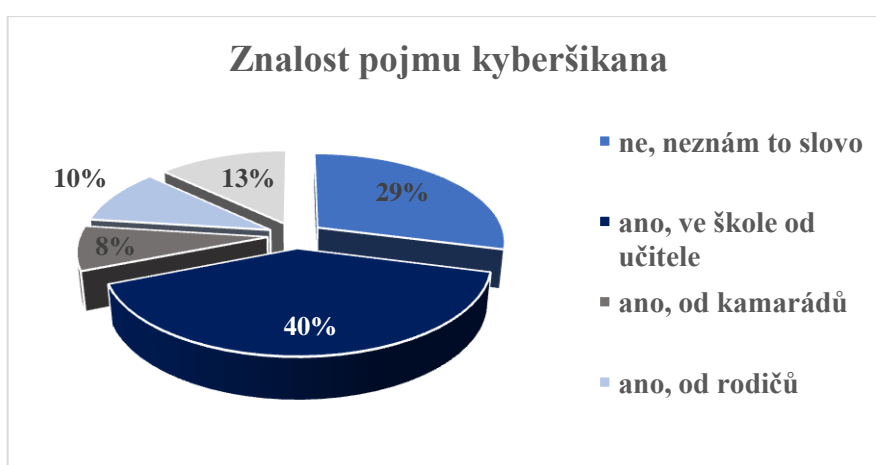
Pouze 8 % respondentů (8 žáků) dovedlo vyjmenovat alespoň jednu webovou stránku zabývající se bezpečným používáním internetu a mobilních zařízení. Mezi nejčastějšími odpověďmi byly stránky Policie ČR nebo stránky Bezpečně online.

Graf 10 Znalost webových stránek (vlastní zpracování)

Otázka č. 17. Setkal ses už s pojmem kyberšikana?

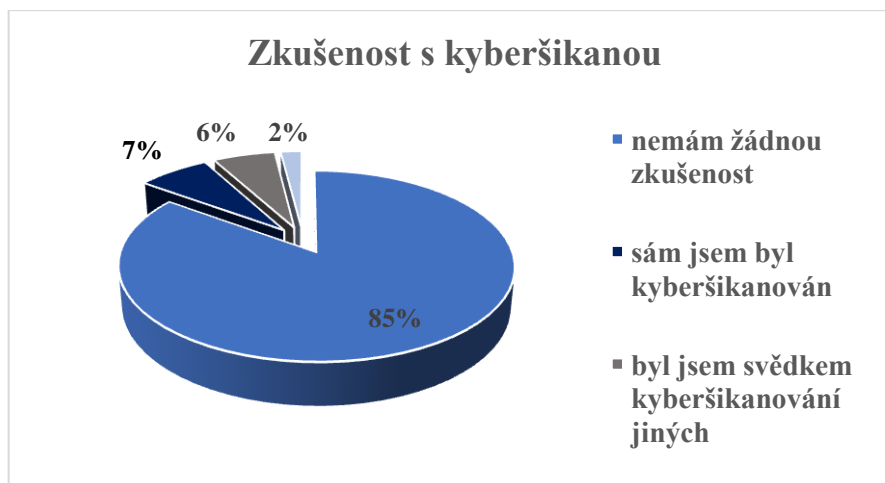
V 17. otázce jsme zjišťovali, zda se respondenti setkali s termínem kyberšikana. Necelá třetina žáků (29 %, 30 žáků) žáků toto slovo neznala, 40 % dotázaných (42 žáků) se o něm dozvědělo od pedagogů, 8 % (8 žáků) od kamarádů či známých, desetina (11 žáků) od rodičů a 13 % (14 žáků) se s tímto termínem setkali jinde (slyšeli o něm, četli o něm, nebo si nevybavují odkud).

Graf 11 Znalost termínu kyberšikana (vlastní zpracování)

Otázka č. 18. Jakou zkušenost máš s kyberšikanováním?

V otázce č. 18 jsme se dětí dotazovali, jakou zkušenost mají s kyberšikanováním zkušenost. Naprostá většina dětí (85 %, 89 žáků) označila odpověď *Nemám žádnou zkušenost*, 7 % žáků (7 žáků) uvedlo, že se sami stali oběťmi kyberšikany, 6 % dětí (6 žáků) bylo svědky kyberšikanování jiných dětí ve třídě nebo ve škole a 2 % žáků (2 žáci) se přiznalo, že sami byli agresory a šikanovali.

Graf 12 Zkušenost s kyberšikanou (vlastní zpracování)

3.8 Diskuze

Internet se v posledních letech stal přirozenou a nedílnou součástí života nejen dospělých, ale také dětí a mládeže. Virtuální svět funguje jako nové sociální prostředí, kde mladí „žijí“ - hledají informace, vzdělávají se, utvářejí svou identitu, komunikují s ostatními, navazují vztahy, využívají příležitosti, ale potýkají se i s riziky.

Dotazníkovým šetřením jsme se pokoušeli zjistit, jak často se děti pohybují v internetovém prostředí, kde mohou být vystaveni kyberšikaně, dále jsme chtěli prověřit, zda se žáci orientují v problematice zvaném kyberšikana, zjistit, zda děti mají zkušenosti s klasickou formou šikany a kyberšikanou.

První výzkumná otázka (*Budou respondenti uvádět pravidelnou denní praxi on-line komunikace pomocí internetu?*) sledovala vyjádření respondentů na otázku míry využívání internetu a jeho četnost. Limitem výzkumu v této oblasti je schopnost žáků sebereflexe v této oblasti, která je podmínkou posouzení, jak časově obsáhlé jsou aktivity na internetu a sociálních sítích. Podle výsledků výzkumu téměř polovina respondentů využívá internet každý den, 29 % dotázaných potom několikrát týdně. Výsledky korespondují se současnou dobou - svět online je každodenní skutečností dětí a mládeže, který ovlivňuje jejich současný i budoucí dospělý život. Z tohoto důvodu se také domnívám, že internet a technologie do škol patří. Žáci si však musí uvědomit, že online svět nepředstavuje jen zábavu, popř. práci. Internet skýtá mnohá nebezpečí, mezi která řadíme např. kyberšikanu. Mezi online a off-line světem je poměrně tenká hranice a mnohá rizika se z online světa snadno přenášejí do světa reálného.

Nejčastější odpovědí na otázku, kolik času děti tráví na internetu denně, byla možnost přibližně 1-2 hodiny. Přibližně pětina dětí však na internetu tráví 6 a více hodin. Naše výsledky korespondují s výzkumem EU Kids Online IV, který v ČR zpracovávali vědci z Masarykovy univerzity v Brně. Podle výzkumu je 22 procent dětí online sedm a více hodin denně (neverdie.cz, 2022). Kromě toho, že je zde reálné riziko setkat se s kyberšikanou, zde hrozí i další riziko vzniku závislosti. Nejen drogy, alkohol či tabákové výrobky, ale i sociální sítě nebo hraní on-line her mohou mít negativní dopad na osobnost žáka, jeho vztahy s ostatními lidmi, školní výsledky nebo zdravotní stav.

Mezi nejčastější aktivity dětí na internetu je podle výzkumu komunikace s kamarády přes nejrůznější sociální sítě a komunikační média, následuje sledování videí na platformě youtube a sdílení statusů, fotografií nebo videí na sociálních sítích. Pozitivním zjištěním je, že naprostá většina dětí se na internetu neseznamuje s neznámými lidmi.

Z výsledků výzkumu jsme zjistili, že nejčastější aktivitou je pro děti setkávání se s kamarády - této činnosti se čtvrtina respondentů věnuje více, než 2 hodiny denně, následuje sportování či jiné pohybové aktivity, které denně alespoň jednu hodinu provozuje více než polovina respondentů. Negativním zjištěním, což odráží trend současné doby, je fakt, že polovina respondentů nečte buď vůbec, nebo jen pár minut denně.

Výzkum dále ukázal, že většina dětí je opatrná, co se týče osobních schůzek s neznámými lidmi, respondenti už nejsou tak obezřetní, co se týče komunikace s cizinci (minimálně jednou se do rozhovoru s cizím člověkem pustila třetina dotázaných) nebo zveřejňování soukromých fotografií týče (více než polovina respondentů tak činí občas nebo často). Nebezpečí může představovat také fakt, že pětina respondentů již alespoň jednou poskytla své přihlašovací údaje jiným osobám. Internet představuje prostor, kde se lidé mají možnost prezentovat, komunikovat se známými či neznámými lidmi, rozvíjejí současné vztahy nebo navazovat vztahy nové. Seznamování přes internet však s sebou nese i určitá rizika, ne vždy si můžeme být jisti, kdo je skutečně „na druhé straně“. Lemish (2022) ve své publikaci zmiňuje několik pojmů souvisejících s danou problematikou. Disinhibiční efekt představuje stav, kdy pro domnělou anonymitu internetu mají jedinci méně zábran, nejsou natolik opatrní, jednodušeji a rychleji o sobě řeknou soukromé informace a činí věci, které by si ve skutečném životě nedovolili. Grooming zase představuje postupné formování důvěrného, přátelského vztahu s dítětem

tak, aby přestalo být opatrné a bylo ochotné se osobně setkat. Nejčastějším cílem groomingu bývá bohužel sexuální zneužití dítěte nebo jakákoliv forma sexuálního násilí. A konečně, sociální inženýrství představuje metodu psychologického manipulování, jak získat od oběti soukromé informace.

Hossam (2020) se ve své publikaci zabývá mimo jiné problematikou seznamování přes internet a setkávání s neznámými osobami. Autor uvádí, že seznamování s novými jedinci přes internet může být velmi rychlé a dynamické, umožňuje překonat vzdálenosti a člověk tak má možnost přijít do styku s někým, s kým by se pravděpodobně za jiných okolností nikdy neseťkal. Je sice pravda, že mnozí lidé si přes internet našli nové přátele nebo životní partnery, nicméně výjimkou nebývá setkání s agresory nebo podvodníky. Anonymita virtuálního prostoru vytváří domnělý pocit bezpečí a nabádá nás k tomu, abychom se snadněji otevřeli a odsunuli případné zábrany. Zapomínáme mnohdy na obranné mechanismy, které aplikujeme při formování vztahů v realitě, kde poznáváme nové jedince postupně a kde se důvěra buduje velmi pozvolna. V realitě spatřujeme mnoho signálů, díky kterým posuzujeme ostatní. Vidíme, jak jedinec vypadá, jak mluví, jaká používá gesta, a tak umíme lépe odhadnout, zda nám lže nebo je upřímný, jinými slovy umíme efektivněji rozpoznat varovné signály. Během komunikace přes internet nám tato znamení nemusí být nedostupné. Na internetu je proto mnohem snadnější nemluvit pravdu nebo se vydávat za někoho jiného. Není příliš komplikované založit si falešný profil, použít cizí fotografii nebo skrýt reálné úmysly. Pravdivost a věrohodnost informací je proto nutné si vždy ověřit.

Druhá výzkumná otázka (*Bude mít většina respondentů zkušenosti s výskytem šikany ve škole?*) zjišťovala, zda žáci mají zkušenosti s šikanou ve formě záměrného a opakovaného chování, jehož cílem je ublížit, ohrozit, zastrašovat či ponižovat jiného člověka. Limitem výzkumu v této oblasti je ochota respondentů připustit, že by mohli být obětmi šikany, neboť jak píše Garrett (2010), pouze 30 % dětí, které se staly terčem šikany, se o tuto zkušenost podělí s někým dospělým. Výzkum v této souvislosti ukázal, že přibližně třetina žáků se občas nebo často setkává s negativním chováním v podobě záměrného ignorování, šíření nepravdivých informací nebo posmívání, pětina dětí potom občas nebo často zažívá shazování věcí z lavice, kopání, postrkování či bití. Díky tomu se přibližně desetina respondentů ve své škole alespoň někdy necítí bezpečně. Jak

uvádí Janošová (2016), škola představuje významnou roli v životě všech dětí. Předpokládá se, že v ní získají nejen nové vědomosti a poznatky, ale také rady a instrukce, jak se vypořádat s negativními zážitky, a jak vzdorovat šikaně. Školy by měly usilovat o to, aby tam vládla pozitivní atmosféra tolerance, důvěry a zájmu o druhé, neboť každé dítě má právo učit se v bezpečném a přátelském prostředí, kde si jsou všichni rovni a vzájemně se uznávají, kde se neobjevuje násilí, šikanování a kyberšikanování a kde je veškerým negativním a agresivním projevům předcházeno, popř. jsou ihned řešeny, pokud se objeví.

Poslední část výzkumu se týkala kyberšikanování, zkušenostem s negativním chováním na internetu a obeznámenost s problematikou kyberšikanů. Třetí výzkumná otázka (*Budě mít většina respondentů zkušenosti s prvky kyberšikanů?*) zjišťovala, zda žáci mají zkušenosti s elektronickou formou kyberšikanování. Limitem výzkumu v této oblasti je opět ochota respondentů připustit, že by mohli být obětmi kyberšikanů, neboť jak píše Vitali (2015), pouze každé páté dítě, které se stalo terčem kyberšikanů, se o tuto zkušenost podělí s někým dospělým. Výzkum v této souvislosti nepřinesl pozitivní výsledky. Čtvrtina respondentů je občas vystavována pomluvám či šíření klamavých informací, některé děti dokonce byly bez jejich souhlasu foceny nebo nahrávány, přičemž tyto materiály se dostaly na internet. U 17 % respondentů se objevil pokus o zablokování přístupu nebo změna hesla na účtech a 15 % dotázaných již zažilo zkušenost vyloučení z chatovací místnosti nebo ze skupiny na sociálních sítích. Rodiče pouze 10 % respondentů doma s dětmi hovoří ohledně bezpečného používání internetu a mobilních zařízení a jen 13 % z nich používá programy limitující přístup jejich potomků k internetu. Čtvrtina dětí se vyjádřila negativně v souvislosti s tím, zda se učitelé věnují problematice bezpečného používání internetu a kyberšikanů, navíc třetina dětí tento pojem ani neznala.

4 ZÁVĚR

Šikanování a kyberšikanování se stává stále aktuálnějším problémem. Kyberšikana představuje kolektivní označení nejrůznějších druhů šikany prostřednictvím elektronických médií. Podobně jako „klasická“ šikana zahrnuje kyberšikana opakované agresivní chování a nepoměr sil mezi útočníkem a obětí. Oběť zpravidla vnímá to, co se děje, jako velmi nepříjemné a ubližující. Kyberšikana však může být zapříčiněna také neúmyslně – nemístný žert se např. vymkne kontrole a může se rozvinout do podoby intenzivní kyberšikany.

Cílem této práce bylo zjistit zkušenosti s komunikací prostřednictvím elektronických technologií a zmapování povědomí dětí o kyberšikaně ve starším školním věku. V tomto období žáci začínají dospívat, ovlivňují je vrstevnické skupiny a tráví svůj volný čas na internetu, zejména tedy na sociálních sítích, jako je Facebook, Instagram, na kanálech Youtube, TikTok a dalších. Žáci školou povinni jsou ohroženi tímto fenoménem, obzvláště v období sekundárního vzdělávání. Za nejúčinnější nástroj v boji proti šikaně a kyberšikaně je považována prevence, v českém školním prostředí primární prevence. Cílem tedy je zjistit, jak jsou si děti vědomi nebezpečí, které je spojené s používáním internetu. Další otázky budou směřovat, zda znají pojem kyberšikana, zkušenosti s kyberšikanou ať už z pozice oběti nebo agresora a také, zda mají něco v podvědomí o preventivním programu kyberšikany.

Vzhledem zjištěným výsledkům proběhlého výzkumu prezentuji následující rady a doporučení, jak je ve svých knihách přibližují Černá (2013) a Šalmon (2021).

Doporučení pro školy

1. Učitelé, sociální pracovníci a všichni členové školní komunity potřebují od vedení školy jasné informace a podporu při realizaci opatření na prevenci, odhalování a kontrolu kyberšikany. Měli by také mluvit o kyberšikaně se žáky například na hodinách mediální výchovy. Kromě toho by měli učitelé budovat důvěrné klima na škole, aby se mladiství nebáli svěřit učiteli nebo sociálnímu pracovníkovi o šikanování. Mělo by se vytvořit takové školní klima, kde nebude kyberšikana ani jiná agrese tolerována.
2. Intervence v případech kyberšikany by měla být vedena sociálním pracovníkem nebo speciálně vyškoleným pedagogem. Ti by měli v první řadě implementovat strategie pro

změnu chování žáků na internetu. Je možné využít v tomto případě starších žáků v roli vrstevníků, kteří jsou při požívání internetu zdatnější a zručnější, proto by mohli být vyškoleni v rámci peer programu. Vrstevníci by takto mohli svým spolužákům prezentovat pozitivní stránky internetu a moderních komunikačních technologií a na druhé straně i jejich nebezpečí a samozřejmě způsoby, jak se před nimi bránit.

3. Všichni členové školní komunity, učitelé, sociální pracovníci, rodiče a žáci by měli spolupracovat v boji proti kyberšikanování. Pokud se vyskytne případ kyberšikany, měly by se všechny zúčastněné strany navzájem kontaktovat a spolupracovat spolu. Nemělo by to být o tom, že kde končí rodičovská zodpovědnost, tam zodpovědnost školy začíná, ale je třeba, aby se (ať už kyberšikana, ale i klasická šikana) stala společnou odpovědností.

4. Školy by měly budovat pozitivní vztahy mezi učiteli a žáky, vytvářet a udržovat pozitivní a uctívou kulturu ve škole, podporovanou empatií a důvěrou bez souzení. Adekvátní reakce na kyberšikanu je podporována prostřednictvím otevřeného a důvěrného klimatu školy s jasnými zásadami. Sociální pracovník může pomoci učitelům a žákům získat potřebné znalosti a dovednosti, jak účinně reagovat při výskytu kyberšikany a jak podpořit oběť kyberšikanování.

Doporučení pro rodiče

1. Rodiče by měli mluvit se svými dětmi o kyberšikaně, a to nejen tehdy, když se to stane. Měli být jít příkladem respektu a toleranci k druhým a jasně vyjádřit svůj názor na kyberšikanu. Při takové podpoře od rodičů jsou děti lépe připraveny reagovat na kyberšikanu a je i větší pravděpodobnost, že se zdrží páchání kyberšikany a ostatním v takovém případě dokážou pomáhat a podpořit je.

2. Aby se uzavřela „digitální propast“, která může existovat mezi rodiči a dětmi, měli by se rodiče informovat o bezpečnostní problematice při používání mobilních telefonů, internetu a dalších forem elektronické komunikace. Rodiče by měli umět nastavit ochranu osobních údajů a také by měli být schopni elektronicky blokovat odesílatele (agresora). Rodiče si často neuvědomují, že i když jejich děti jsou skutečně technicky zdatné, ještě nemusí vědět dost o bezpečném používání moderních komunikačních technologií. To platí zejména pro malé děti. Rodiče by se měli naučit umět rozeznat

příznaky kyberšikany, jako například změny nálad, deprese, tajnůstkářské chování apod.

3. Rodiče by měli být motivováni k jednání, mají-li podezření, že jejich dítě je obětí kyberšikany nebo jiné formy agrese. Také by si měli být vědomi toho, že jejich děti mohou být oběťmi, ale i pachateli kyberšikany, a že existují případy, kde je velmi pravděpodobné, že jsou také oběťmi či pachateli klasické šikany. Rodiče by měli být informováni o řádu školy, postupech podávání zpráv a vyšetřování kyberšikany v případě obvinění. Také by měli zdůraznit podporu svým dětem, že se nemusí stydět, když jsou šiknovány, že problém je vždy v pachatelích.. Proto by děti měly být podporovány k tomu, aby se bez váhání, pokud mají problém a neumí si samy pomoci, obrátily na rodiče, sociální pracovníky nebo učitele.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bendl, S. (2003). *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství.
- Černá, A., et al. (2013). *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. Preha: Grada Publishing.
- Eckertová, L., & Dočekal, D. (2013). *Bezpečnost dětí na Internetu: Rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press.
- Erb, H. (2000). *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha: Amulet.
- Vitali, K. (2015). *Bullyproof Your Child: An Expert's Advice on Teaching Children to Defend Themselves*. Simon and Schuster.
- Hossam, N. (2020). *Combating the Exploitation of Children in Cyberspace: Emerging Research and Opportunities*. IGI Global.
- Janošová, P. (2016). *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada Publishing.
- Jedlička, R. & Koťa, J. (1998). *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum.
- Kavalír, A., et al. (2009). *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele*. Plzeň.
- Kolář, M. (2001). *Bolest šikanování*. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál.
- Kratz, H. (2005). *Mobbing Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Managment Press.
- Kressa, J. (2017). Sociální role „Zastánce“ jako významný faktor k eliminaci šikany na ZŠ. České Budějovice: PdF JUČ.
- Lemish, D. (2022). *The Routledge International Handbook of Children, Adolescents, and Media*. Taylor & Francis.
- Martínek, Z. (2015). *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing.
- Moravcová, E., et al. (2015). *Delikvence mládeže Trendy a souvislosti*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton.

Peguro, A. (2020). *School Bullying: Youth Vulnerability, Marginalization, and Victimization*. Springer Nature.

Rogers, V. (2011), *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál.

Říčan, P. & Janošová, P. (2010). *Jak na šikanu*. Praha: Grada.

Šalmon, T. (2021). *(Ne)bezpečný internet*. Praha: Albatros Media.

Ševčíková, A. (2014). *Děti a dospívající online*. Praha: Grada Publishing.

Šmahaj, J. (2014). *Kyberšikana jako společenský problém*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Vitali, K. (2015). *Bullyproof Your Child: An Expert's Advice on Teaching Children to Defend Themselves*. Simon and Schuster.

Neverdie.cz [online]. [cit. 2022-06-24]. Dostupné z: <https://www.neverdie.cz/lifestyle/7-hodin-a-vic-kolik-casu-travi-deti-na-internetu/>

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Četnost používání PC (vlastní zpracování)	45
Graf 2 Četnost používání PC (vlastní zpracování)	46
Graf 3 Frekvence připojení k internetu (vlastní zpracování)	46
Graf 4 Čas strávený na internetu denně (vlastní zpracování)	47
Graf 5 Jak se děti cítí ve škole (vlastní zpracování)	50
Graf 6 Jak se děti cítí při používání internetu či aplikace (vlastní zpracování)	51
Graf 7 Programy omezující přístup k internetu (vlastní zpracování)	53
Graf 8 Mluví rodiče o bezpečném používání internetu (vlastní zpracování)	53
Graf 9 Učí se ve škole o bezpečném používání internetu (vlastní zpracování)	54
Graf 10 Znalost webových stránek (vlastní zpracování)	54
Graf 11 Znalost termínu kyberšikana (vlastní zpracování)	55
Graf 12 Zkušenost s kyberšikanou (vlastní zpracování)	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Čas strávený vybranými aktivitami (vlastní zpracování)	48
Tabulka 2 Čas strávený vybranými aktivitami bez internetu (vlastní zpracování).....	48
Tabulka 3 Zkušenost s vybranými situacemi (vlastní zpracování)	49
Tabulka 4 Zkušenost s vybraným chováním ve třídě (vlastní zpracování).....	50
Tabulka 5 Zkušenost s vybraným chováním (vlastní zpracování)	51
Tabulka 6 Zkušenost s vybraným chováním (vlastní zpracování)	52

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Dotazník

Milý respondente, prosím o vyplnění dotazníku, který se týká kyberšikany na základních školách. Dotazník obsahuje několik otázek, u každé si prosím pozorně přečti zadání a podle pokynů vyber možnost, která nejlépe vyjadřuje Tvůj názor. Pokud není uvedeno jinak, vyber ke každé otázce pouze jednu možnost. Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity výhradně pro potřeby této práce.

Předem děkuji za Tvou ochotu.

1. Jak často používáš PC?

- Každý den
- Několikrát za týden
- Jedenkrát týdně
- Méně často

2. Jak se nejčastěji připojuješ k internetu?

- Doma na vlastním zařízení (počítač, notebook, tablet apod.)
- Doma na společném zařízení (počítači, notebook, tablet apod.)
- Na smartphonu
- Ve škole na PC
- Nijak
- Jinak:

3. Jak často býváš připojen na internet?

- Několikrát denně
- Několikrát týdně
- Méně často
- Vůbec

4. Kolik času trávíš online?

Méně než 1 hodinu

- 1 - 2 hodiny
- 3 - 4 hodiny
- 5 - 6 hodin
- Více než 6 hodin

5. Kolik času denně trávíš při následujících aktivitách?

<i>Vyber možnost z akcířzkováním</i>	Vůbec	Méně než 30 minut	30 minut až 1 hodinu	1-2 hodiny	více než 2 hodiny
Vyhledávání informací k vypracování úkolů do školy					
Čtení článků na webových stránkách					
Psaní blogů, tvorba webstránky					
Psaní a čtení e-mailů					
Sociální sítě – sdílení statusů, fotografií, videí, jejich komentování					
Komunikace s kamarády (Viber, WhatsApp, Messenger a jiné)					
Sledování videí na youtube					
Hraní her					
Stahování souborů (filmy, hudba, hry)					
Psaní si na „seznamkách“ s neznámými lidmi					
Nakupování přes internet					

6. Kolik času denně trávíš při určitých aktivitách bez použití internetu?

<i>Vyber možnost zakřížkováním</i>	Vůbec	Méně než 30 minut	30 minut až 1 hodinu	1-2 hodiny	více než 2 hodiny
Setkání se s kamarády					
Sportování, pohybové aktivity					
Zájemové kroužky (jiné než sportovní)					
Čtení knih					
Pobyt v přírodě, venku					

7. Díky používání mobilních zařízení a internetu můžeš navázat kontakt s někým, koho osobně neznáš. Odpověz, prosím, nakolik máš zkušenost s následujícími situacemi.

<i>Vyber možnost zakřížkováním</i>	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Seznámil ses někdy prostřednictvím internetu s dosud neznámými lidmi?				
Požádal jsi nebo přijal/a jsi žádost o přátelství na sociálních sítích od neznámých lidí?				
Komunikuješ na sociálních sítích s lidmi, které osobně neznáš?				
Přidáváš se na sociálních sítích do skupin lidí, které osobně neznáš?				
Zveřejňuješ své fotografie na sociálních sítích?				
Dostal jsi někdy zprávy od neznámých lidí?				
Odpověděl jsi na zprávy od neznámých lidí?				
Zpřístupnil jsi někdy některé své osobní údaje (jméno, adresu bydliště, adresu školy, telefon ...) lidem, se kterými ses seznámil jen na internetu?				
Požádal jsi někdy o osobní setkání člověka, kterého jsi poznal přes internet?				
Přijal jsi někdy pozvání na setkání od člověka, kterého jsi znal přes internet?				
Řekl jsi někdy svá přístupová hesla ke svým účtům na internetu jiným osobám?				

8. Stalo se Ti někdy, že ses ve třídě nebo ve škole setkal s následujícími způsoby chování vůči Tobě?

<i>Vyber možnost zakřížkováním</i>	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Posmíval se Ti někdo nebo tě zesměšňoval				
Fyzicky Tě někdo ohrožoval nebo zastrašoval				
Kopal, postrkoval nebo tě někdo udeřil.				
Šířil o Tobě někdo nepravdivé informace				
Bral ti svačinu				
Shazoval Ti věci z lavice				
Záměrně tě někdo ignoroval				
Jiný způsob (vypiš):				

9. Cítíš se ve své škole bezpečně?

- Ano
- Většinou ano
- Většinou ne
- Ne

10. Cítíš se bezpečně během používání internetu či mobilních aplikací?

- Ano
- Většinou ano
- Většinou ne
- Ne

11. Setkal ses s některým ze způsobů chování ve Tvém blízkém okolí, byl jsi svědkem některé ze situací uvedených v tabulce? (např. ve třídě od spolužáka vůči některému jinému spolužákov?)

<i>Vyber možnost zakřížkováním</i>	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Focení někoho a natáčení na mobil, následné zveřejnění bez souhlasu na internetu				
Posílání výhružných mailů, sms				
Pomluvy, šíření klamavých informací o někom				
Vytvoření falešného profilu				
Zveřejňování soukromé komunikace				
Jiné (vypiš):				

12. Setkal ses na internetu nebo během používání mobilních zařízení s některými níže uvedenými způsoby chování vůči Tobě?

<i>Vyber možnost zakřížkováním</i>	Ne, nikdy	Ano, jednou	Ano, občas	Ano, často
Někdo Ti posílal urážlivé, výhrušné zprávy přes sms				
Někdo Ti posílal výhrušné, urážející emaily				
Někdo Ti posílal zahanbující obrázky či videa				
Někdo Ti posílal zraňující nebo ponižující zprávy (přes SMS, e-mail, chat...)				
Někdo o Tobě šířil lži na internetu (na sociálních sítích, blogu,...)				
Někdo Tě na internetu nazýval zesměšňujícími přezdívkami				
Někdo sdílel na internetu Tvé osobní informace bez Tvého souhlasu.				
Někdo Tě pomlouval nebo ponižil prostřednictvím falešné fotografie.				
Někdo o Tobě vytvořil falešný profil na sociálních sítích				
Někdo se pokusil zablokovat tvůj přístup nebo změnit heslo na tvých účtech				
Někdo bez Tvého souhlasu zveřejnil část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS, sociální sítě, v chatu...				
Někdo Ti zablokoval přístup do některého z Tvých elektronických účtů (e-mail, chat...) tím, že Ti ukradl Tvé heslo				
Někdo posílal pod Tvým jménem zprávy někomu jinému (přes SMS, e-mail, chat..)				
Někdo Tě fotil nebo natáčel s cílem Tě zesměšnit a pak to zveřejnil				
Někdo Tě vyloučil z chatovací místnosti nebo ze skupiny na sociálních sítích				
Jiné (vypiš):.....				

13. Používají tví rodiče programy, které omezují tvůj přístup k internetu (blokování stránek, zabezpečení heslem apod.)?

- ano
- ne
- nevím

14. Mluví s tebou rodiče o bezpečném používání internetu a mobilních zařízení?

- ano, často
- ano, někdy
- málokdy
- ne, nikdy

15. Učíte se ve škole o bezpečnosti při používání internetu a mobilních zařízení?

- ano
- ne
- nevím

16. Znáš nějaké webové stránky zabývající se bezpečným používáním internetu a mobilních zařízení?

- Ano, např.
- Ne

17. Setkal ses už s pojmem kyberšikana?

- ne, neznám to slovo
- ano, ve škole od učitele
- ano, od kamarádů
- ano, od rodičů
- jiné:

18. Jakou zkušenost máš s kyberšikanováním?

- nemám žádnou zkušenost
- sám jsem byl kyberšikanován
- byl jsem svědkem kyberšikanování jiných ve třídě
- byl jsem svědkem kyberšikanování jiných ve škole
- sám jsem šikanoval
- jiné: